

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ ศึกษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำ
ห้วยเสนงเพื่อพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน บ้านหนอง
ใหญ่ ต.หนองใหญ่ อ.ปราสาท จ.สุรินทร์

จัดทำโดย

นายพงษ์พันธ์ พรรณวงษ์ และคณะ

สนับสนุนโดย : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ฉบับสมบูรณ์

ศึกษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำห้วยเสนงเพื่อพัฒนา
หลักสูตรการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน บ้านหนองใหญ่ ต.หนองใหญ่ อ.ปราสาท จ.สุรินทร์

นักวิจัยชุมชน

1.นายพงษ์พันธ์	พรรณวงษ์	หัวหน้าโครงการ
2.นายสมชาย	ไกรเพท	นักวิจัย
3.นายบุญเกื้อน	สายแสงจันทร์	นักวิจัย
4.นายชัยวัฒน์	บุญญ์ติ	นักวิจัย
5.นายเชื่อน	บุญญ์ติ	นักวิจัย
6.นายอุทา	สัชชานนท์	นักวิจัย
7.นางวันเพ็ญ	ประไวย์	นักวิจัย
8.นางงาม	คอนสระไพร	นักวิจัย
9.นางเตือนใจ	ศรีทองสุข	นักวิจัย
10.นางประณีต	คำลิว	นักวิจัย
11.นายหวั่ง	ภูโหมพรม	นักวิจัย
12.นางวิมนต์	จันทร์น้อย	นักวิจัย
13.นางจิราพร	แสนคำภา	นักวิจัย
14.นายธีรพล	อัครปรีชาเมือง	นักวิจัย
15.นายสังวาล	สมานทอง	นักวิจัย
16.นายสมนึก	สัชชานนท์	นักวิจัย
17.นายมงคล	สุขเกิด	นักวิจัย

18.นายประนอม	นิเลปียัง	นักวิจัย
19.นางศุ	รื่องน้อย	นักวิจัย
20.นายประมาณ	สัตย์สุขยิ่ง	นักวิจัย
21.นายประสิทธิ์	สายรัตน์	นักวิจัย
22.นายบุญเลี้ยง	สัชชานนท์	นักวิจัย
23.นางสาวก	สัชชานนท์	นักวิจัย
24.นางมะลิวัลย์	ชูโชม	นักวิจัย
25.นางโม	นิเลปียัง	นักวิจัย
26.นายมี	ศรีจันทร์แจ่ม	นักวิจัย
27.นายอุดม	นิเลปียัง	นักวิจัย
28.นายพอน	อาจยิ่งยง	นักวิจัย
29.นายบุญจันทร์	สายรัตน์	นักวิจัย
30.นาเอกรัตน์	สัชชานนท์	นักวิจัย
31.นายณภัทร	เช่นชาย	นักวิจัย

สนับสนุนโดย :สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

คำนำ

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ฉบับนี้ เป็นการดำเนินงานตามโครงการ “โครงการ ศึกษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำห้วยเสนงเพื่อพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ของเด็กและ เยาวชน บ้านหนองใหญ่ ต.หนองใหญ่ อ.ปราสาท จ.สุรินทร์” ซึ่งได้ดำเนินการมาตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2551 ถึงเดือนเมษายน 2553 ข้อมูลและกิจกรรมทั้งหมดในรายงานฉบับนี้ เป็นข้อมูลที่เกิดจากการ ดำเนินงานโดยการมีส่วนร่วมของทีมวิจัยตามขอบข่ายกิจกรรมและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ผลการ ดำเนินงานบางกิจกรรมยังมีอุปสรรคปัญหาอยู่บ้าง ตามเงื่อนไขเวลาและประสบการณ์ของทีมวิจัย แต่ถือว่า อุปสรรคปัญหา คือ โจทย์สำคัญที่ทีมวิจัยจะต้องร่วมมือกัน ค้นหาคำตอบและนำไปสู่การพัฒนาแก้ไขใน โอกาสต่อไป

คณะผู้วิจัย

บทคัดย่อ

โครงการ ศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำห้วยเสนงเพื่อพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน บ้านหนองใหญ่ ต.หนองใหญ่ อ.ปราสาท จ.สุรินทร์ เป็นการศึกษาวิจัยในมุมมองของการพัฒนาแหล่งน้ำในฐานะที่เป็นแหล่งของความรู้ในชุมชนแหล่งหนึ่ง อีกทั้งเพื่อเป็นการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำห้วยเสนงและเป็นการฟื้นฟู สืบสานวิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต ซึ่งมีกลุ่มเป้าหมายในการดำเนินการ ผู้รู้ในชุมชน ครู นักเรียนในสถานศึกษา เด็กและเยาวชน แกนนำชาวบ้าน ชาวบ้านในหมู่บ้านหนองใหญ่ บ้านสะติง และผู้นำระดับตำบลหนองใหญ่ โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1.เพื่อศึกษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำห้วยเสนงบริเวณตำบลหนองใหญ่ 2.เพื่อจัดทำแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ พัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน 3.เพื่อจัดทำหลักสูตรการเรียนรู้ท้องถิ่นลุ่มน้ำห้วยเสนง ในบริเวณตำบลหนองใหญ่ 4.เพื่อศึกษาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ของเด็กเยาวชนในตำบลหนองใหญ่ โดยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ผลจากการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านหนองใหญ่มีองค์ความรู้ในการจัดการลุ่มน้ำห้วยเสนง ที่สามารถจัดทำเป็นแหล่งเรียนรู้ระบบนิเวศลุ่มน้ำห้วยเสนงตำบลหนองใหญ่ คือ เรื่องประวัติศาสตร์ชุมชน ความรู้เรื่องระบบนิเวศ เช่น อันลึงง พันธุ์พืช สมุนไพร ชื่อชนิดพันธุ์ปลา พืชผักผลไม้ และสามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในการวิจัยอยู่ 7 จุด 12 เนื้อหาดังนี้ 1.จุดเรียนรู้ระบบนิเวศป่าริมน้ำ 2.จุดเรียนรู้เรื่องอันลึงงเจริยและเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ 3.จุดการเรียนรู้เรื่องปลาแม่น้ำและพันธุ์ปลา 4.จุดเรียนรู้เครื่องมือการทำมาหากินและการจับปลาลุ่มน้ำห้วยเสนง 5.จุดเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน 6.จุดการเรียนรู้ผลไม้ริมน้ำและผักริมน้ำห้วยเสนง 7.จุดเรียนรู้เรื่องสมุนไพร

ผลจากการทดลองเกิดบทเรียนและผลจากการดำเนินการดังนี้ จากการจัดกิจกรรมหลักสูตรระบบนิเวศลุ่มน้ำห้วยเสนงตำบลหนองใหญ่ ผ่านแหล่งเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในลุ่มน้ำห้วยเสนง ในส่วนของชุมชนในตำบลหนองใหญ่ พบว่าผู้เข้าร่วมในงานเปิดแหล่งเรียนรู้ ชุมชนส่วนใหญ่พึงพอใจในการจัดทำแหล่งเรียนรู้ผ่านหลักสูตรระบบนิเวศลุ่มน้ำห้วยเสนง โดยที่เกิดขึ้นจากชุมชนที่ได้ทำงานวิจัย และชุมชนตำบลหนองใหญ่ก็ได้รับรู้กระบวนการทำหลักสูตรและแหล่งเรียนรู้ทุกขั้นตอน ตั้งแต่จัดทำโครงการ นำเสนอข้อมูลกับชุมชนเรื่องงานวิจัย และนำเสนอการจัดทำแหล่งเรียนรู้ จนมาถึงการจัดทำหลักสูตรการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ในท้องถิ่น

ทั้งนี้ได้เกิดแนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกันระหว่างชุมชนและสถานศึกษาอันเป็นแนวทางการพัฒนาต่อเนื่องหลังจากจบการวิจัยด้วยเงื่อนไขของระยะเวลา.

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	
บทคัดย่อ	
สารบัญ	
บทที่ 1 สรุปย่อโครงการ	1-7
ความเป็นมาและปัญหา	1
คำถามในการวิจัย	3
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ขอบเขตของการวิจัย	3
วิธีการวิจัย	5
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	6
บทที่ 2 วรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้อง	8-19
บริบทชุมชนบ้านหนองใหญ่	8
เอกสารที่เกี่ยวข้องและแนวคิดในการศึกษา	18
บทที่ 3 กระบวนการและวิธีการศึกษาวิจัย	20-36
พัฒนาโครงการ	20
ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	21
ขั้นตอนลงพื้นที่เก็บข้อมูล	23
ขั้นตอนการเรียนรู้ร่วมชุดโครงการ	30
ขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูลและเรียบเรียงข้อมูล	33
ขั้นตอนจัดทำแผนและนำเสนอข้อมูล	33
กิจกรรมปฏิบัติการในระยะที่ 2	34
สรุปและเขียนรายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์	36
บทที่ 4 ผลการศึกษา	37-129
องค์ความรู้ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับทรัพยากรลุ่มน้ำห้วยเสนง	37
ความรู้เรื่องอันถ้ำหรือ (วังปลา)	37
ความรู้เรื่องพันธุ์ปลาในห้วยเสนงในบ้านหนองใหญ่	40

ความรู้เรื่องสมุนไพรในปาริมห้วยเสนงบ้านหนองใหญ่	54
ความรู้เรื่องการใช้สมุนไพร	58
ความรู้เรื่องพันธุ์ไม้ในปาริมห้วยเสนงบ้านหนองใหญ่	62
ความรู้เรื่องผัก ไม้ ผลไม้ เห็ด	91
ผลจากการทดลองปฏิบัติการในระยะที่ 2	108
การจัดทำหลักสูตรการเรียนรู้	109
แผนที่จุดเรียนรู้ระบบนิเวศลุ่มน้ำห้วยเสนงตำบลหนองใหญ่	109
ข้อมูลจุดเรียนรู้ระบบนิเวศลุ่มน้ำห้วยเสนงตำบลหนองใหญ่	110
ผลการทดลองพัฒนาหลักสูตรและประเมินหลักสูตร	122
บทเรียนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้	126
นำเสนอข้อมูลและจัดทำแนวทางหลักสูตรร่วมกับโรงเรียน	127
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย	130-145
ผลจากการดำเนินงาน	130
หลักสูตรการเรียนรู้	135
ผลจากการทดลองหลักสูตร	137
ผลจากการนำเสนอหลักสูตรและแนวทางของหลักสูตร	140
สิ่งที่ทำได้ดีจากการปฏิบัติงาน	141
สาเหตุที่ทำได้ดี	141
การขยายผลของนักวิจัยในพื้นที่	143
อุปสรรคในการทดลองปฏิบัติงาน	143
สาเหตุของการเกิดอุปสรรคในการปฏิบัติงาน	143
ข้อเสนอแนะวิธีป้องกันไม่ให้เกิดอุปสรรคในการปฏิบัติงาน	144
ข้อเสนอแนะสิ่งที่ควรกระทำเพิ่มเติมในการปฏิบัติงานที่ผ่านมา	144
ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ	145
บรรณานุกรม	146
ภาคผนวก	147

ป้ายชื่อภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือผู้รู้	148
รณรงค์เผยแพร่ผ่านหนังสือเล่มเล็ก	150
เผยแพร่ผ่าน web	151
ภาพประกอบกิจกรรม	157
ประวัตินักวิจัย	169

บทที่ 1

สรุปย่อโครงการ

1.1 หลักการและเหตุผล

1) ข้อมูลพื้นฐานและความเป็นมาของชุมชน

บ้านหนองใหญ่ ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลหนองใหญ่ อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์ ความเป็นมาของบ้านหนองใหญ่มาจากที่ตั้งของหมู่บ้านมีหนองขนาดใหญ่ จึงเรียกตามชื่อหมู่บ้าน ตามหนองน้ำเรียก ที่ชื่อ “ตะเปียงทม”(เป็นภาษาท้องถิ่น) ซึ่งหมายถึง หนองน้ำขนาดใหญ่ เริ่มก่อตั้งในปี พ.ศ. 2499 เป็นต้นมา คนกลุ่มแรกที่เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านนี้คือ นายโอจ ไม่ทราบนามสกุล ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านในสมัยนั้น โดยบ้านหนองใหญ่เดิมอยู่ในเขตการปกครองของตำบลตาเบา ชื่อ บ้านหนองใหญ่ หมู่ที่ 12 ตำบลตาเบา อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์ เดิมหมู่บ้านหนองใหญ่มีกลุ่มคนที่อพยพมาจาก บ้านโคกสวก ตำบลตาเบา อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งอพยพเข้ามาเนื่องจากเดิมนั้นมีความยากจน จึงแสวงหาทำเลที่ทำกินใหม่เพื่อจับจองที่ดิน ทำนา ทำไร่ เพื่อประกอบอาชีพของตนเอง สภาพภูมิศาสตร์ตอนนั้นเป็นป่าดงดิบทึบ มีหนองน้ำเป็นบางส่วนและมีลำห้วยไหลอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน จึงทำให้หมู่บ้านอุดมสมบูรณ์ ในการทำนา ทำไร่ ทำสวน ปัจจุบันผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายสมชาย ไกรเกท

ปัจจุบัน(2551) บ้านหนองใหญ่ มีเนื้อที่ทั้งหมด จำนวน 2,047 ไร่ ประชากรทั้งหมด 875 คน ชาย 446 คน หญิง 429 คน จำนวนครัวเรือน 152 ครัวเรือน อาชีพส่วนใหญ่ทำนา และใช้น้ำธรรมชาติจากลำห้วยเสนง ทั้งปลูกผัก ปลูกผลไม้ ปลูกตามลำห้วยเสนง บ้านหนองใหญ่แบ่งเขตการปกครองเป็น 3 หมู่ใหญ่ คือหมู่บ้านหนองใหญ่ และหมู่บ้านภูมิสะตึง หมู่โคกจ๊ะ ห่างจากหมู่บ้านหนองใหญ่ประมาณ 500 เมตร ซึ่งแยกหมู่ออกมามีประชากร 19 หลังคา อาชีพทำนา ปลูกผัก และใช้น้ำจากห้วยเสนงเป็นหลัก มีโรงเรียนอยู่ในหมู่บ้าน ชื่อโรงเรียนบ้านหนองใหญ่ เปิดสอนชั้นอนุบาล1 ถึง ป.6

ลักษณะภูมิประเทศของบ้านหนองใหญ่เป็นพื้นที่ราบสลับพื้นที่โคกซึ่งมีลำห้วยเสนงล้อมรอบชุมชน และเป็นหมู่บ้านที่ดูแลและใช้ประโยชน์จากลำห้วยเสนงเป็นหลัก และหมู่บ้านภูมิสะตึง อยู่ติดกับลำห้วยเสนง ในเขตของลำห้วยเสนงจะมีป่าอยู่ริมน้ำที่ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากป่านี้ ทั้งผักพื้นบ้าน พืชผักสมุนไพร ผลไม้ป่า สัตว์ป่า ฯลฯ ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จด ถนนลาดยาง สาย214 สุรินทร์ – ช้องจอม

ทิศใต้ จด ลำห้วยเสนง ตำบลหนองใหญ่

ทิศตะวันออก จด ป่าท่าเลี้ยวสัตว์ บ้านกระวัน ตำบลหนองใหญ่

ทิศตะวันตก จด ลำห้วยเสนงตำบลหนองใหญ่

2) สภาพปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชน

ปัจจุบันสถานการณ์ในพื้นที่ตำบลหนองใหญ่ กำลังมีแนวทางในการพัฒนาแหล่งน้ำด้วยการขุดลอกลำห้วยเนื่องจากแผนพัฒนาแหล่งน้ำของหน่วยงานราชการที่มุ่งหวังเพียงเพื่อต้องการปริมาณน้ำอย่างเดียว ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมน้ำ เนื่องจากการขุดลอกจะทำให้พืชผักและต้นไม้ริมตลิ่งถูกทำลาย ตลิ่งสูงและพังทลายได้ง่าย ดังที่เคยเกิดขึ้นในพื้นที่บริเวณเหนือห้วยเปี่ยม (ซึ่งก่อให้เกิดปัญหา ป่าไม้ริมตลิ่งถูกทำลาย โสคันเตียน ก่อให้เกิดตลิ่งพังตามมา และไม่สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ได้ เช่น การใช้น้ำลำบากเนื่องจากตลิ่งสูง) และหากมีการขุดลอกต่อไปเรื่อย ๆ ชุมชนที่อยู่ติดลำน้ำห้วยเสนงที่มีห้วยเสนงผ่านกลางหมู่บ้านอย่างเช่นบ้านสะตึงจะได้รับผลกระทบ ด้านที่อยู่อาศัยด้วย ดังนั้น ชุมชนหนองใหญ่และคุ้มสะตึง จึงได้พยายามในการแก้ไขปัญหาด้วยการประชุมทำเป็นมติไม่ให้ขุดลอกลำห้วยในบริเวณที่ชุมชนใช้ประโยชน์ เนื่องจากเห็นว่าจะทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนไป เช่น ความรู้ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบนิเวศ ความรู้ในการใช้ทรัพยากรลุ่มน้ำจะหายไป เช่น การหาปลา การเก็บผัก ยาสมุนไพร จึงทำให้ชาวบ้านกับทางโรงเรียนได้หารือกันว่า การจะแก้ไขปัญหาที่ดีที่สุดคือการทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการและเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูลำห้วยห้วยเสนงเพราะชาวบ้านเป็นคนอยู่ใกล้และเป็นคนใช้ประโยชน์จากลำห้วยนี้ ดังนั้นชุมชนและโรงเรียนจึงอยากจะรับรู้ว่ามีองค์ความรู้ในการจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในลำห้วยนี้มีอะไรบ้าง และยกระดับให้เป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับเด็ก เยาวชน นักเรียนในโรงเรียน และหาแนวทางจัดทำเป็นหลักสูตรเรียนรู้ในชุมชน อันจะเป็นแนวทางในการพัฒนาแหล่งน้ำในฐานะที่เป็นแหล่งของความรู้ในชุมชนแหล่งหนึ่ง อีกทั้งเพื่อเป็นการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำห้วยเสนงและเป็นการฟื้นฟู สืบสานวิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

1.2 คำถามในการวิจัย

1) คำถามวิจัยหลัก

องค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในกลุ่มน้ำห้วยเสนงมีอะไรบ้าง? ที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้และจัดทำหลักสูตรการเรียนรู้ท้องถิ่นได้

2) คำถามวิจัยรอง

- (1) องค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการกลุ่มน้ำห้วยเสนงมีอะไรบ้างและเป็นอย่างไรที่สามารถจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นได้?
- (2) แผนการจัดการและรูปแบบของแหล่งเรียนรู้ระบบนิเวศกลุ่มน้ำห้วยเสนงเป็นอย่างไร?
- (3) จะสามารถนำเอาองค์ความรู้ในการใช้ประโยชน์จาก กลุ่มน้ำห้วยเสนงมาจัดทำหลักสูตรการเรียนรู้ท้องถิ่นได้อย่างไร เป็นอย่างไร?
- (4) กระบวนการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน ในหลักสูตรการเรียนรู้ท้องถิ่นเป็นอย่างไรและเกิดผลอย่างไร?

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรกลุ่มน้ำห้วยเสนงบริเวณตำบลหนองใหญ่
- 2) เพื่อจัดทำแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
- 3) เพื่อจัดทำหลักสูตรการเรียนรู้ท้องถิ่นกลุ่มน้ำห้วยเสนงในบริเวณตำบลหนองใหญ่
- 4) เพื่อศึกษาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ของเด็กเยาวชนในตำบลหนองใหญ่

1.4 ขอบเขตการศึกษา

1) ขอบเขตเนื้อหา

- (1) องค์ความรู้ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากกลุ่มน้ำห้วยเสนง
- (2) ฐานทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศกลุ่มน้ำห้วยเสนง
- (3) แนวทางในการจัดการทรัพยากรและรูปแบบการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้
- (4) หลักสูตรการเรียนรู้ท้องถิ่นกลุ่มน้ำห้วยเสนง
- (5) กระบวนการเรียนรู้และผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้

2) ขอบเขตพื้นที่

ในเขตตำบลหนองใหญ่ จากห้วยเปี่ยมเป็นลำห้วยแยกถึงสะพานวัดป่าห้วยเสนง (ระยะทางประมาณ 7 กิโลเมตร) ดังแผนที่

3) ขอบเขตกลุ่มคน

ผู้รู้ในชุมชน ครู นักเรียนในสถานศึกษา เด็กและเยาวชน แกนนำชาวบ้าน ชาวบ้านในหมู่บ้านหนองใหญ่ บ้านสะตึง และผู้นำระดับตำบลหนองใหญ่

4) ขอบเขตระยะเวลา 18 เดือน

1.5 วิธีการศึกษาวิจัย

- 1) การประชุมทีมวิจัย เช่น การทบทวนโครงการและวางแผนปฏิบัติการ
- 2) การประชุมเพื่อชี้แจง, ระดมข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล เช่นการประชุมชาวบ้าน
หนองใหญ่ทำความเข้าใจกับชุมชนเพื่อแจ้งวัตถุประสงค์ของการทำวิจัย
- 3) การอบรมนักวิจัย เช่น อบรมนักวิจัย ทักษะการทำวิจัยให้กับนักวิจัยท้องถิ่น
- 4) การประชุมกลุ่มย่อยเช่น ศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการลุ่มน้ำห้วยเสนงด้านการใช้
ประโยชน์
- 5) การสำรวจและจัดทำแผนที่ชุมชน, ฐานทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ฐานทรัพยากรลุ่มน้ำห้วย
เสนงและจัดทำแผนที่ ลำห้วย ชุมชน จัดทำแผนที่ศักยภาพ ที่ทำกิน ที่สาธารณะ ที่ดินพิธีกรรม
- 6) การจัดทำปฏิทินการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรธรรมชาติ
- 7) การจัดทำปฏิทินทางวัฒนธรรม
- 8) การประกาศเขตแหล่งเรียนรู้และจัดทำแหล่งเรียนรู้
- 9) ศึกษาฐานการพัฒนาแหล่งเรียนรู้และหลักสูตรการเรียนรู้ท้องถิ่น
- 10) การปฏิบัติการตามแผน
- 11) สรุปผลการปฏิบัติการการจัดทำแหล่งเรียนรู้และสังเคราะห์หลักสูตร/กระบวนการเรียนรู้
ท้องถิ่น และผลที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้
- 12) การสรุปผลการศึกษาและบทเรียนที่ได้จากกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- 13) การเขียนรายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์

1.6 กิจกรรมในการวิจัย

- 1) กิจกรรมประชุมทีมวิจัยและสร้างความเข้าใจร่วมกัน
- 2) กิจกรรมทำความเข้าใจกับชุมชนบ้านคำบดหนองใหญ่
- 3) กิจกรรมอบรมกระบวนการการทำวิจัย
- 4) กิจกรรมประชุมทีมวิจัย วางแผนวิจัย
- 5) กิจกรรมศึกษาฐานทรัพยากรลุ่มน้ำห้วยเสนงและจัดทำแผนที่ ลำห้วย ชุมชน จัดทำแผนที่
ศักยภาพ ที่ทำกิน ที่สาธารณะ ที่ดินพิธีกรรม

- 6) กิจกรรมศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการลุ่มน้ำห้วยเสนงด้านการอนุรักษ์ศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการลุ่มน้ำห้วยเสนงด้านการฟื้นฟู
- 7) กิจกรรมศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการลุ่มน้ำห้วยเสนงด้านการใช้ประโยชน์ เช่น สมุนไพร ผัก สัตว์น้ำ การจัดการน้ำ
- 8) กิจกรรมสรุปสังเคราะห์ข้อมูล จัดหมวดหมู่ชุดความรู้
- 9) กิจกรรมเวทีระดมแนวทางในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำห้วยเสนงโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน (ประชาคมระดับตำบล)
- 10) กิจกรรมสรุปและจัดทำแผนพัฒนาแหล่งเรียนรู้ลุ่มน้ำห้วยเสนง
- 11) กิจกรรมประชุมทีมวิจัยและเรียบเรียงข้อมูลให้เป็นระบบและจัดทำรายงานความก้าวหน้า 6 เดือน
- 12) กิจกรรมทีมวิจัยศึกษาฐานการพัฒนาแหล่งเรียนรู้และหลักสูตร
- 13) กิจกรรมประกาศและจัดทำเขตแหล่งเรียนรู้ และพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับพื้นที่
- 14) กิจกรรมสรุปผลการปฏิบัติการเป็นระยะครั้งที่ 1
- 15) กิจกรรมทดลองเรียนรู้ตามหลักสูตร
- 16) กิจกรรมสรุปผลการปฏิบัติการเป็นระยะครั้งที่ 2
- 17) กิจกรรมประชุมทีมวิจัยจัดทำรายงานความก้าวหน้า 12 เดือน
- 18) กิจกรรมเวทีสรุปผลการปฏิบัติการและเรียบเรียงข้อมูลอย่างเป็นระบบ
- 19) กิจกรรมจัดเวทีสรุปผลการดำเนินการวิจัยและบทเรียนที่ได้จากกระบวนการวิจัย
- 20) กิจกรรมจัดทำร่างรายงานฉบับสมบูรณ์
- 21) กิจกรรมจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ชุมชนได้รวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้ประโยชน์จากลุ่มน้ำห้วยเสนงอย่างมีส่วนร่วม
- 2) เกิดรูปแบบและแนวทางในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ระบบนิเวศลุ่มน้ำห้วยเสนงในตำบลหนองใหญ่
- 3) ชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น
- 4) ชุมชนได้ตระหนักถึงคุณค่าของลุ่มน้ำห้วยเสนงและคุณค่าในภูมิปัญญาของตนเอง
- 5) โรงเรียนมีแหล่งเรียนรู้ทางเลือกในท้องถิ่นและเกิดการประสานความรู้ท้องถิ่นกับผู้รู้

ในชุมชน

- 6) เกิดการเรียนรู้เรื่องการจัดการทรัพยากรกลุ่มน้ำร่วมกันระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลและคนในชุมชนตำบลหนองใหญ่
- 7) เกิดกระบวนการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน ตำบลหนองใหญ่
- 8) เกิดแผนการจัดการกลุ่มน้ำห้วยเสนงโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนหนองใหญ่
- 9) เกิดแหล่งเรียนรู้
- 10) เกิดชุดความรู้
- 11) เกิดการพัฒนาศักยภาพของผู้รู้เพื่อสามารถถ่ายทอดความรู้สู่เด็กและเยาวชน
- 12) เกิดแผนการเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 บริบทความเป็นมาของชุมชน

1) ประวัติความเป็นมา

ในตำนานบ้านหนองใหญ่เล่ากันว่า บ้านหนองใหญ่มีชื่อเดิมว่า บ้านตะเปียงเตรียม (บ้านหนองปลาใหญ่) ตามประวัติศาสตร์มีชาวบ้านเรียกว่าบ้านระไซร์ซึ่งเป็นหมู่บ้านหนองใหญ่สมัยก่อน แต่ไม่มีตัวตนอยู่ในปัจจุบันซึ่งเล่ากันว่าชาวบ้านระไซร์ ได้จับปลาตัวใหญ่มาก โยกหาม 4 คนได้แบ่งกันกินทั่วทั้งหมู่บ้านระไซร์คนที่กินปลาได้ตายหมด ทำให้หมู่บ้านร้าง มีแต่หลักฐานต่างๆ เช่น ต้นไผ่ ต้นมะม่วง ต่างๆ และมีป่าดงดิบที่มากและสัตว์มากมายหลายชนิด มีป่าช้าอยู่ทางทิศเหนือของหนองใหญ่ ตอนนั้นชาวบ้านทำอาชีพเกษตรกรรม มีการไถนาจุดดินไปพบเห็นกระดูก และกะปุกใส่กระดูกหลายๆ อย่าง และพบวัตถุโบราณมากมาย จึงเป็นหลักฐานที่สนับสนุนแนวคิด แต่ตอนนั้นคนสมัยก่อนยังไม่มีโรงเรียน ชาวบ้านอยู่กันแบบธรรมชาติ ไม่มีการศึกษา จึงไม่รู้ว่าตอนนั้น พ.ศ. อะไร ต่อมาบ้านหนองใหญ่เปลี่ยนชื่อจากบ้าน ตะเปียงเตรียม (บ้านหนองปลาใหญ่) เป็น เสราตะเปียงทม (ภาษาท้องถิ่น แปลว่าบ้านหนองใหญ่)ในปัจจุบัน

บ้านหนองใหญ่ ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลหนองใหญ่ อำเภอบรบือ จังหวัดสุรินทร์ บ้านหนองใหญ่ มีที่มาจากที่ตั้งของหมู่บ้านมีหนองขนาดใหญ่ จึงเรียกตามชื่อหมู่บ้าน ตามหนองน้ำ ที่ชื่อ “ตะเปียงทม” (เป็นภาษาท้องถิ่น) ซึ่งหมายถึง หนองน้ำขนาดใหญ่ เริ่มก่อตั้งในปี พ.ศ. 2499 เป็นต้นมา คนกลุ่มแรกที่เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านนี้คือ นายโอง ไม่ทราบนามสกุล ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านในสมัยนั้น โดยบ้านหนองใหญ่ เดิมอยู่ในเขตการปกครองของตำบลตาเบา ชื่อ บ้านหนองใหญ่ หมู่ที่ 12 ตำบลตาเบา อำเภอบรบือ จังหวัดสุรินทร์ เดิมหมู่บ้านหนองใหญ่มีกลุ่มคนที่อพยพมาจาก บ้านโคกสวก ตำบลตาเบา อำเภอบรบือ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งอพยพเข้ามาเนื่องจากเดิมนั้นมีความยากจน จึงแสวงหาทำเลที่ทำกินใหม่ เพื่อจับจองที่ดิน ทำนา ทำไร่ เพื่อประกอบอาชีพของตนเอง สภาพภูมิศาสตร์ตอนนั้นเป็นป่าดงดิบ มีหนองน้ำเป็นบางส่วนและมีลำห้วยไหลอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน จึงทำให้หมู่บ้านอุดมสมบูรณ์ในการทำนา ทำไร่ ทำสวน ปัจจุบันผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายสมชาย ไกรเกท

ปัจจุบัน(2551) บ้านหนองใหญ่ มีเนื้อที่ทั้งหมด จำนวน 3,382.72 ไร่ (รวมพื้นที่ป่าสาธารณะประโยชน์ 1,850.24ไร่)ประชากรทั้งหมด 875 คน ชาย 446 คน หญิง 429 คน จำนวนครัวเรือน 152 ครัวเรือน อาชีพส่วนใหญ่ทำนา และใช้น้ำธรรมชาติจากลำห้วยเสนง ทั้งปลูกผัก หาลา หาดักตามลำห้วยเสนง บ้านหนองใหญ่แบ่งเขตการปกครองเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือกลุ่มบ้านหนองใหญ่ และกลุ่มบ้านภูมิสะติง ห่างจากหมู่บ้านหนองใหญ่ประมาณ 500 เมตร ซึ่งแยกกลุ่มออกมามีประชากร 19 หลังคา มีอาชีพทำนา ปลูกผัก และใช้น้ำจากห้วยเสนงเป็นหลัก มีโรงเรียนอยู่ในหมู่บ้าน ชื่อโรงเรียนบ้านหนองใหญ่ เปิดสอนชั้นอนุบาล 1 ถึง ป.6 บ้านหนองใหญ่เป็นพื้นที่ราบสลับพื้นที่โคกซึ่งมีลำห้วยเสนงล้อมรอบชุมชน และเป็นหมู่บ้านที่ดูแลและใช้ประโยชน์จากลำห้วยเสนงเป็นหลัก และกลุ่มบ้านภูมิสะติงอยู่ติดกับลำห้วยเสนง ในเขตของลำห้วยเสนงจะมีป่าอยู่ริมน้ำที่ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากป่านี้ ทั้งผักพื้นบ้าน พืชผักสมุนไพร ผลไม้ป่า สัตว์ป่า ฯลฯ ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับถนนลาดยาง สาย214 สุรินทร์ – ชื่องจอม
ทิศใต้	ติดกับลำห้วยเสนง ตำบลหนองใหญ่
ทิศตะวันออก	ติดกับป่าทำเลเลี้ยงสัตว์ บ้านกระวัน ตำบลหนองใหญ่
ทิศตะวันตก	ติดกับลำห้วยเสนงตำบลหนองใหญ่

2) พัฒนาการของหมู่บ้าน

- ยุคเริ่มมีการปกครอง

สมัยก่อนหมู่บ้านหนองใหญ่ มีชาวบ้านระไชร้อาศัยอยู่ ชาวบ้านระไชร้ ได้จับปลาตัวใหญ่แล้วกินปลาตัวใหญ่ตายหมดทั้งหมู่บ้าน ต่อมา มีผู้คนย้ายมาอยู่ในบ้านโคกจ๊ะ แล้วก็ย้ายมาอยู่ในบ้านหนองใหญ่ในปัจจุบัน และมีผู้คนบางส่วนย้ายมาจากบ้านโคกสวดเข้ามาอยู่ในบ้านหนองใหญ่ และมีนายโจอ่ไม่ทราบนามสกุลเป็นผู้นำหมู่บ้านในตอนนั้นตอนนั้น มีบ้านประมาณ4-5หลังคาเรือน มี1.ตาปลูก 2.ตาโป๊ก 3.ตาพิม 4.ตาแหลม ครั้งแรกหมู่บ้านหนองใหญ่เป็นเขตปกครองของตำบลตาเบา ซึ่งอยู่หมู่ที่12 ตำบลตาเบาโดยมีกำนันดังนี้ 1.นายถ่วง กะมุติรา บ้านตาเบา 2.นายลิม สายรัตน์ บ้านก๊วล 3.นายโพย สัตยจรดี บ้านโชค 4.นายเชย สมานิตย์ บ้านลำพู่ 5.นายฉาย เหลี่ยมดี บ้านตาเดียว

ต่อมาได้แยกจากหมู่ที่12 ตำบลตาเบามาเป็นตำบลหนองใหญ่ เมื่อปี พ.ศ. 2499 เป็นต้นมา เป็นปัจจุบันผู้ใหญ่บ้านหนองใหญ่ที่อยู่ในเขตปกครองตำบลตาเบา มีดังนี้ 1.นายโจอ่ ไม่ทราบนามสกุล 2.นายเนบ สัชชานนท์ 3.นายเอี่ยม ศรีทองสุข 4.นายพิง ศรีทองสุข 5.นายแผน สัตย์สุขยิ่ง 6.นายสราบ สัชชานนท์ 7.นายแถบ สุปรียธร

- ยุคปัจจุบัน

ต่อมาได้เปลี่ยนจากหมู่ที่ 12 ตำบลตาเบาเป็น หมู่ที่ 2 บ้านหนองใหญ่ โดยมีนายเรน สายรัตน์ เป็นกำนัน และมีผู้ใหญ่บ้าน นับต่อมาดังนี้ 1. นายองอาจ สัชชานนท์ 2. นายเอีย สัชชานนท์ 3. นายประมาณ สุปรีชธร 4. นายเรวัต อดิยังยง 5. นายประมาณ สุปรีชธร 6. นายมอญ สายแสงจันทร์ 7. นายสมชาย ไกรเพท (ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน) ตามประวัติหมู่บ้านมีการพัฒนาแยกเป็นซอยต่างๆ ทุกสายในหมู่บ้าน ดังนี้ กลุ่มที่ 1 บ้านใหม่ ย้ายจากบ้านโคกจ๊ะ(บ้านเก่า) เป็นบ่อนใหม่ กลุ่มที่ 2 โคกระกา ย้ายจากบ้านใหม่เป็นบ้านโคกระกา กลุ่มที่ 3 โคกระไชร ย้ายจากบ้านโคกระกาเป็นบ้านโคกระไชร กลุ่มที่ 4 โคกจ๊ะ ย้ายจากกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 เป็นบางส่วน บ้านระไชร เป็นบ้านภูมิเก่าโบราณ แต่ไม่มีตัวตน แต่มีผู้คนมาอยู่ใหม่มีจำนวน 5 คนดังนี้ 1.นายเมา สัชชานนท์ 2.นายโท นิเลียง 3.นายปริม สุพนิจ 4.นายนวน สัตย์สุขยิ่ง 5.นายเปลี่ยน สัชชานนท์ ตำบลหนองใหญ่มีกำนันอยู่ทั้งหมดดังนี้ 1.นายเรน สายรัตน์ บ้านก๊วล 2.นายบัญชา หวังสุข บ้านก๊วล 3.นายบุญธรรม สายรัตน์ บ้านกระวัน 4.นายบน สัตย์สุขยิ่ง บ้านปลัด การทำบุญส่วนมาในสมัยนั้นมีวัดอยู่ 2 แห่ง ดังนี้ 1. วัดพระชีบัวแก้ว (วัดบ้านเสกกอง) 2. วัดอมรินทราราม (วัดบ้านตาเดียว)

แล้วต่อมามีวัดป่าห้วยเสนงตั้งอยู่ที่ข้างลุ่มน้ำห้วยเสนงจนถึงทุกวันนี้ ชาวบ้านหนองใหญ่แต่ก่อนไม่มีโรงเรียน เรียนตามวัด ต่อมาได้สร้างโรงเรียนกลางหมู่บ้านหนองใหญ่ โดยเริ่มเรียนต่อจากวัดซึ่งเริ่มจากชั้น ป.2 ผู้สูงอายุตอนนั้นเรียน พันด้น พันปลาย โดยมีคุณครูที่มาสอนคนแรกคือ นายบุญสงค์ สอดศรีจันทร์และ นายมี ปิยะไพร เป็นครูสอนในสมัยนั้น ต่อมาได้ย้ายโรงเรียนนอกบ้านไปทางทิศตะวันตกบ้านของตาฟิง ต่อมามีนายจิม สัชชานนท์ ได้แลกที่นาให้ทางโรงเรียนมาสร้างที่ทุ่งนาจนถึงทุกวันนี้ มีวัดพระชีบัวแก้วหรือวัดบ้านเสกกองสร้างมาก่อนพร้อมวัดพรหมสุรินทร์

3) การทำมาหากินและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ

พบว่าการทำมาหากินบ้านหนองใหญ่และการใช้ทรัพยากรที่สำคัญในรอบปีมีดังนี้

ที่	กิจกรรมการใช้ทรัพยากร/การทำมาหากิน	ช่วงการทำกิจกรรม(เดือน)
1	ทำนาหว่าน	พ.ค. – ส.ค.
2	การดูแลนาหว่าน	พ.ค. – ก.ย.
3	เก็บเกี่ยวผลผลิต (เกี่ยวข้าว)	ค.ค. – ธ.ค.
4	แห่ไข่มดแดง	มี.ค. – มิ.ย.
5	เก็บเห็ด	เม.ย. – ก.ย.

6	เก็บผักหนาม	ม.ค. – พ.ค.
7	จับแมงอีหนู	เม.ย. – มิ.ย.
8	การจับปลา	ม.ค. – ธ.ค.
9	จับปลาหลด	ส.ค. – ต.ค.
10	จุดมันเทียนป่า	เม.ย. – ต.ค.
11	จุดมันกลอย	ก.ย. – พ.ย.

4) ประวัติการทำนาทำสวน

การทำนาทำสวนในกลุ่มน้ำห้วยเสนง โดยมีผู้เริ่มในการทำฝายกั้นน้ำเพื่อทำการเกษตร มีนายกรด ไม่ทราบนามสกุล สร้างฝายกั้นน้ำทำนบในกลุ่มน้ำห้วยเสนง พร้อมด้วยราษฎรทั้งหมู่บ้าน ร่วมด้วยช่วยกันปิดทำนบเพื่ออาศัยน้ำในกลุ่มน้ำห้วยเสนง ใช้ประโยชน์ในการทำไร่ทำนา และเลี้ยงสัตว์ตลอดจนการอุปโภคและบริโภคในยามแห้งแล้ง ชาวบ้านจึงปรึกษารื้อกันปิดทำนบเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการทำนาทำสวนประมาณ 4 แห่ง ดังนี้

- ทำนบบ้านหนองใหญ่ โดยมีนายกรด ไม่ทราบนามสกุล
- ทำนบใหม่ โดยมีนายเี่ยม เช่นชาย เมื่อ พ.ศ.2483
- ทำนบลำโรง โดยมีนายเตียบ จงเกิดดี เมื่อ พ.ศ.2484
- ทำนบบ้านสะตึง โดยมีนายเรน สายรัตน์ เมื่อพ.ศ.2494

กลุ่มน้ำห้วยเสนงแห่งนี้เป็นที่พยุหะและสิ่งแวดล้อมมาจากภูเขาแหลมต่อเขตกัมพูชา เขตกลุ่มน้ำห้วยเสนงของบ้านหนองใหญ่ มีอาณาเขตประมาณ 7.8 กิโลเมตรจากห้วยเปียม ถึงสะพานวัดป่าห้วยเสนง มีต้นไม้หลายชนิดและยาสมุนไพรต่างๆที่มีประโยชน์ในการดำรงชีวิตและเป็นยารักษาโรคที่เลี้ยงชีวิตของชาวบ้านหนองใหญ่ตลอดมา มีสัตว์น้ำปูปลาที่อาศัยอยู่ในกลุ่มน้ำห้วยเสนงแห่งนี้

5) วัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน

ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นและการละเล่นแต่ละเดือนในรอบปี ของชุมชนบ้านหนองใหญ่มีดังนี้

(1) มกราคม(เขมรเรียกว่า แคนเบาะ) เริ่มเข้าปีใหม่ส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่หรือเรียกอีกวัน

หนึ่งว่า วันพญาติ ลูกๆหลานๆที่ได้ออกจากบ้านไปหาทำงานต่างถิ่น ต่างอำเภอและต่างจังหวัด ลีนปี เวียนมาบรรจบครบรอบแล้วจึงได้พากันกลับมาหาพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่บ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง และมาทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่คุณพ่อ คุณแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เจ้ากรรมนายเวรหรือบรรพบุรุษที่เคารพ นับถือที่ได้ล่วงลับไปแล้ว มาพร้อมหน้าพร้อมตากันทั้งครอบครัวหรือแสดงความปิติยินดีในการฉลอง ชัยชนะและอวยพรให้กันและกันในวันส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ให้มีชีวิตสดใสด้วยกันทุกคน อนึ่ง ชุมชนบ้านหนองใหญ่ในช่วงนั้นเป็นช่วง 7 วันอันตรายในช่วงเทศกาลปีใหม่ เราได้จัดกิจกรรมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลที่บ้านแม่บ้านและเยาวชนทุกกลุ่มในหมู่บ้านประจำปี ปัจจุบันเป็นครั้งที่ 9 จัด ระหว่าง วันที่30-31 ธันวาคมของทุกปีวัตถุประสงค์เพื่อไม่ให้เด็กและเยาวชนออกไปเล่นนอกหมู่บ้าน อาจเกิดอุบัติเหตุบนท้องถนน และเป็นการสัมพันธ์ไมตรีในชุมชนอีกด้วย และในวันที่ 1 มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ ทางชุมชนบ้านหนองใหญ่ได้จัดทำบุญในวันปีใหม่ เป็นการทำบุญคา หรือทำบุญอุทิศส่วน กุศลแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว และทำบุญจ้งหันแวนในช่วงวันเข้าพรรษา ดังอุปมาที่ว่า “ยิงปืนนัดเดียวได้นก 3 ตัว คือ 1.ทำบุญฉลองวันปีใหม่ 2.ทำบุญแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว 3.ทำบุญฉลองจ้งหันแวนในตอน เข้าพรรษา

(2) กุมพาพันธ์(เขมรเรียกว่า แคมเปียกทม) จะมีประเพณีแซนเซรา เป็นการเรียกขวัญข้าวขึ้นสู่ รางและแซนเนยะดาจ๊ะเสราะซึ่งทำเป็นประจำทุกปี ซึ่งจะมีการแซน ตอนเย็นส่วนประกอบในพิธีแซน ดาจ๊ะเสราะมีดังนี้

- พิธีแซนเนยะดาจ๊ะเสราะจะมีข้าว แกง ขนมหูกอย่าง ผลไม้ทุกประเภท เหล้า เบียร์ น้ำหวาน หมาก พลุ บุหรี่ ข้าวเปลือก ค้ายผูกข้อมือ ดอกไม้ ฐูปเทียน เป็นต้น ซึ่งในเวลาตอนเย็นทุกคนมารวมกัน ที่กระท่อมเนยะดาจ๊ะเสราะในวันที่กำหนดไว้ เพื่อมาแซนหรือบวงสรวงอย่างพร้อมเพรียงกัน

- พิธีแซนเซรา มี ดอกไม้ ฐูปเทียน สะลาเชลร์ 1 คู่ ค้ายผูกข้อมือ 19 เส้น เกี้ยวเกี้ยวข้าว เฌอบอก เฌอฉาย น้ำมนต์ ปลายกระดี่ ข้าวแกง ขนมนม เนย ผลไม้ทุกชนิด เหล้า เบียร์ น้ำหวาน หมาก พลุ บุหรี่ ในการแซนเซรานี้จะแซนในผู้ของเราในตอนหัวค่ำหลังจากแซนเนยะดาจ๊ะเสราะเสร็จแล้ว

(3) มีนาคม (เขมรเรียกว่า แดประกุน) เป็นช่วงที่มีการปลูกบ้านใหม่ การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ โกงจุก มงคลสมรส บวชนาค เทศมหาชาติ บรรจ้อฐิ มีทั้งงานมงคลและอวมงคล เพราะเป็นเดือนที่คน โบราณเขาถืออย่างนั้น ซึ่งเดือนนี้เป็นช่วงที่ว่างจากการทำไร่นา จะมีการทำบุญเพื่อเสริมสร้างสิริมงคลแก่ตัวเอง

(4) เมษายน (เขมรเรียกว่า แดแอด) ประเพณีสงกรานต์ สมัยโบราณจะมีการตอม(พักงาน ส่วนตัวมาทำงานส่วนรวม) มีการรำตรศ รำอันเรเล่นอันโคจ พัฒนาและทำงานส่วนร่วมเช่นทำวัดสร้าง สะพาน ฯลฯ สร้างน้ำพระสงฆ์ รดน้ำคำหัวให้แก่ผู้สูงอายุและทำสะพานให้พระสงฆ์เดินมาทรงน้ำทั้งขา ไปและจากกลับและส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ของประเพณีเขมร(มาแยกปีกันตรงเม.ย.กับพ.ค.)

คำเชื้อของคนโบราณว่าในการตอมเทศกาลสงกรานต์ตอมอย่างน้อย 3 วันหรือ 7 วันไม่ให้งานอะไรเลยโดยเฉพาะงานส่วนตัว แต่ถ้างานส่วนรวมทำได้ไม่เป็นอะไรเพราะเขาสาบแช่งไม่ให้ทำงานส่วนตัว แต่ถ้าฝนทำ ทำให้มีอันเป็นไปในคำสาบแช่ง เช่นลงน้ำให้จระเข้กัด เข้าป่าให้โดนเสือกิน ทำงานให้ฟ้าผ่าตาย เมื่อครบวันตอมแล้วตอนเย็นนิมนต์พระมาเจริญพระพุทธมนต์ ตอนเช้าตักบาตรเสร็จมีการรำตรศไปทุกหลังคาเรือนในหมู่บ้าน เพราะเชื่อกันว่า อยากให้มหาจักรวรรดิ เพราะเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ที่ศักดิ์สิทธิ์ มาเหยียบดินมาจับบ้าน เพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุขกำจัดทุกข์ โศก โรคภัยไข้เจ็บ กำจัดเสนียดจัญไรออกจากบ้านเรือน ให้มีแต่ความสุขความเจริญ ลาภยศสรรเสริญ เงินทองไหลมาเทมา เมื่อรำตรศจบหมดทุกหลังคาเรือนแล้วมารวมกันที่ศาลากลางหมู่บ้าน เพื่อจะทรงน้ำพระพุทธรูป โดยมีพระพุทธรูปใหญ่จากโรงเรียนบ้านหนองใหญ่และพระพุทธรูปที่ทุกครอบครัวนำมารวมกันที่ศาลากลางหมู่บ้าน พร้อมกับนำมนต์คนละจันเตรียมเพื่อที่จะมาทรงพระพุทธรูป ต่อจากนั้นก็เป็นการทรงน้ำผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน เสร็จแล้วมีการทรงน้ำพระสงฆ์ โดยมีการให้ผู้ชายทำตัวเป็นสะพานต่อกันเพื่อที่จะให้พระสงฆ์เดินไปทรงน้ำที่เตรียมไว้ ชาติไหนที่ทำสะพานนอนโกล้งๆก้มหน้า ให้พระสงฆ์เดินเหยียบ พอพระสงฆ์ทรงน้ำเสร็จให้คนทำสะพานนอนหงายท้อง(จากกลับ)ให้พระสงฆ์เดินเหยียบท้องมาที่ศาลาเดิม นี่ก็แสดงให้เห็นว่าในรอบ 12 เดือนที่ผ่านมาเราเจออุปสรรค ลมมรสุมมากมายหลายอย่าง กว่าที่จะฟื้นมาได้แสนทรมานทุกข์ทรมาน เปรียบเสมือนคนที่ทำสะพานให้พระเดินไปทรงน้ำ บางคนก็แข็งแรง บางคนก็อ่อนแอ จันใดก็จันนั้น ส่วนจากกลับคนทำสะพานนอนหงายท้องให้พระเดินเหยียบกลับคืนนั้นเปรียบเหมือนให้เรารู้ว่า ชีวิตคนเราจะต้องเจออุปสรรคใน 12 เดือนต่อไปอีกอย่างแน่นอน จะเจ็บไข้ได้ป่วยหรือแข็งแรง ดังอุปมาเหมือนสะพานที่ผ่านมามีบางคนก็แข็งแรงดี เขาก็อยู่รอดปลอดภัยทั้ง 12 เดือน บางคนอ่อนแอ 3 วันก็ 4 วันก็ล้มหายตายจากกันไปโดยไม่ทันพินิจ

(5) พฤษภาคม (เขมรว่าเคปีสาก) ประเพณีแซนเนียะดาจ๊ะระะ จองแสโยโง(วันแรกนาขวัญ) เอาฤกษ์เอาชัย เริ่มไถนาหว่าน นาคำ เพาะกล้า อนึ่งแซนเนียะดาจ๊ะระะตอนเช้า พิธีประกอบ การแซนหรือบวงสรวงนั้นเหมือนเดือนกุมภาพันธ์ ผิดกันเวลาเย็นเท่านั้นเอง และระเบียบพิธีหาฤกษ์หาชัยวันแรกนาขวัญสิ่งของประกอบพิธีมีดังนี้ ดอกไม้ธูปเทียน สะตาดำ 1 คู่ คันน้ำมัน เมล็ดพันธุ์ข้าว คันไถ ควายพร้อมที่จะลงเอาฤกษ์ยาม ต้องลงตอนเช้า ถ้าเป็นไปได้ให้ควายฉี่ถ่ายที่ทุ่งนาจะอุดมสมบูรณ์ดี เมื่อพร้อมแล้วจุดธูปเทียนทำนํ้ามนต์เสร็จแล้ว เดินหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวรอบที่จะไถหว่าน ให้เวียนขวา

ในที่นาเสร็จแล้ว พรมน้ำมนต์รอบแปลงนานั้นเวียนไปขวาเหมือนกัน เสร็จแล้ว ไถกลบตรงกลาง 3 รอบ เวียนขวาเหมือนเข็มนาฬิกาเดิน ครบแล้วให้ออกไปทางทิศตะวันออก(ยังมีคำบาลีว่าก่อนไถนาลงเอา ยามดังนี้) ปีสากเพลงมะนอง ถ้าถักต้องกะแสวัง อังกฤษ(คันไถ) รันน่น(คราด) กะทะปะโจร์ กะทะรีด กะทะค็อก กะทะสะตุง โคจะรื้อคจ้งกั้ว จ้งเจื้อนเปรียสโตรเนี้ย (ว่าเจียย้องเจียว่า 3 จบ) เตียเหยเนียง เตียแหกแสร กะน้ำลเปรีย เนียงแดงปะเวื้อะค็อกเสรา แบกสันเลื้อะ ปะโอนแดงอันสาย(ว่าเจียย้องเจียว่า 3 จบ) คลเสราแบกกุ่มกันเทีย หาวโปลึง จ้องโค(ปึงย้องปึงว่า 3 จบ ถ้าค่านาก็มีวิธีปลูกข้าวเอาฤกษ์เอา ยามหรือ(ภาษเขมรว่าเคิมปียโยง) มีส่วนประกอบตามประเพณีดังนี้ ไก่ต้ม 1 ตัว ต้นกล้าประมาณ 1 กำ มือซ้ายผูกข้อมือ ฐูปเทียน ดอกไม้ ไข่ไก่ 1 ฟอง เหล้า น้ำหวาน ข้าวแกง ไว้สำหรับแซน ตา ยาย เสร็จ แล้วเอาต้นกล้าไปปักดำตามมูนาประมาณ 7 ก่อ คือ อาทิตย์ จันทร์ อังคาร พุธ พฤหัสบดี ศุกร์ เสาร์ วัน ทั้ง 7 วันนั้นเอง คอยดูว่าก่อวันไหนหรือวันไหนงามกว่าเขา ให้ถือว่าเอวันนั้นเป็นวันดี เหมาะสมที่จะ เอาเป็นวันปลูกดำในปีต่อไปว่าสวยงาม ฯลฯ

(6) มิถุนายน (เขมรเรียกว่า แคะเจียด) เริ่มไถนาหว่าน ดำ ปลูกข้าว ทำมาหากิน ทุกวันทำนา หว่าน เริ่มลงไถลงนาเต็มที่แล้วเพราะดินยังไม่จะยังแห้งอยู่พอดีกับนาหว่าน

(7) กรกฎาคม (เขมรเรียกว่า แคะสาท) ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาประจำปีทั้งเขมรและ ไทย ทำบุญอุทิศส่วนบุญกุศลให้ แด่ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ล่วงลับไปแล้ว ตลอดทั้งบรรพบุรุษและเจ้า กรรมนายเวรทั้งหลาย เทียนพรรษาเล่มนี้ก็เพื่อให้พระสงฆ์จุดทำวัตรสวดมนต์เช้า เย็น ในช่วงเทศกาล เข้าพรรษา 3 เดือนหรือตามกิจวัตรสงฆ์เข้าอุโบสถในช่วงเข้าพรรษา 6 ครั้ง ภายในระยะ 3 เดือน การ เข้าพรรษานั้นเรานิมนต์พระสงฆ์หรือครูบาอาจารย์ผู้หลักผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ เพื่อ ถอด เลิก อบายมุข ของมีนเมาทุกประเภท และยังควมมีงานต่างๆ เช่นงานแต่ง งานขึ้นบ้านใหม่ สร้างบั้งใหม่ โคนจุด เป็น คั่น

(8) สิงหาคม (เขมรว่าแคะสราบ) ทำมาหากินตลอดทั้งเดือน

(9) กันยายน (เขมรว่าแคะประปด) ประเพณีเบ็ญจอุจและเบ็ญจหม แซนโฌนตา จับบายเบ็ญ ทำบุญ บังสกุลอุทิศส่วนกุศลให้ปู่ ย่า ตา ทวด และญาติๆที่ตายไปแล้ว เพื่อรำลึกถึงบุญคุณที่ท่านได้เลี้ยงเรามา ก็เป็นการกตัญญูทดแทนที่ ทำบุญอุทิศตอบแทนท่านหวังความสุขความเจริญในชีวิต โดยเชื่อดังแต่โบราณ ถึงปัจจุบันว่าเมื่อถึงวันเบ็ญจหมจะต้องมีการแซนโฌนตา เพื่อเรียกผีปู่ ย่า ตา ยาย ที่ตายไปแล้วให้มากิน

อาหารทุกประเภทที่ลูกๆหลานๆได้จัดบวงสรวงเอาไว้ให้ เพื่อเป็นการตอบแทนพระคุณต่อท่านที่ได้เลี้ยงมา ช่วงเทศกาลโชนตานี้ พระยามัจจุราชมะปล่อยวิญญาณผู้ที่ตายไปแล้วให้มาหากินตามลูกหลานที่ทำบุญไปให้ ตามวัดประมาณ 7 วัดในระยะเวลา 15 วันที่พระยามัจจุราชมะปล่อยมา

ถ้าหากว่าลูกหลานไม่ได้ทำบุญไปให้ท่านว่าผีเหล่านั้นจะสาบแช่งให้ลูกหลานหากินตกทุกข์ได้ยากไม่ร่ำรวยยากจนและเดือดร้อนหากินไม่ขึ้น ส่วนกะเมอโคนตานนั้นมีของประกอบดังนี้ ข้าวสารอาหารแห้ง กลี้อพริกกะเทียม ถั่ว อ้อย ข้าวโพด จิง ข่า ตะไคร้ มะพร้าว มะนาว คั้นกะเพรา เงินบาท สบู่ ยาสระผม ผงซักฟอก ยาสีฟัน แชมพู คอนยีนให้พระสวดบำเพ็ญทานบารมี และในเช้ามีคของวันรุ่งขึ้น พระสงฆ์สวดมหาบังสกุล พอสว่างก็จะเอากะเมอไปเททิ้งกลางแจ้ง ก็จะมีทั้งเด็กและผู้ใหญ่มากับเอาข้าวของที่เททิ้งในกะเมอโชนตา ก็เปรียบเหมือนปู ยา ตา ยาย มากับเอาของที่ลูกหลานที่อุทิศไปให้ฉันใดก็ฉันนั้น(ทำบุญตามหา เพราะความเชื่อ)

การจับบายเบ็ญนั้น ช่วยกันปั้นเป็นก้อนๆให้ได้มากโดยใส่ในงาน กะละมังขนาดกลาง แล้วให้พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์สมโภชน์เพื่อให้ระงับเสนียดจัญไรและโรคภัยทั้งปวง โบราณถือกันว่าเป็นข้าวมงคลและศักดิ์สิทธิ์ สามารถป้องกันกำจัดศัตรูร้ายในนาข้าวได้ และที่อยู่อาศัย เช่นในสมัยก่อนมี ตา ยาย คนหนึ่งปลูกข้าว ข้าวไม่สวยไม่งามเหมือนกับคนอื่นเขา เพราะไม่มีปุยใส่ จึงคิดเอาบายเบ็ญไปหว่านในนาข้าว แล้วไม่เคยไปดูข้าวเลย เพราะข้าวไม่สวย พอเวลาผ่านไปประมาณหนึ่งสัปดาห์ ก็มีคนอื่นมาบอกว่าข้าวของตา ยาย งามมากเลยใส่อะไรถึงได้งามขนาดนี้ ฝ่ายตา ยาย ไม่เชื่อเป็นไปได้อย่างไรแค่หว่านบายเบ็ญข้าวสามารถงามมากขนาดนั้น วันหนึ่งตา ยาย ลอบแอบไปดูข้าวห่างๆปรากฏว่าข้าวของตา ยาย สวยงามจริงดังเขาเล่าต่อมา จนมาจนทุกวันนี้ ถ้าข้าวไม่สวยไม่งามก็ให้หว่านบายเบ็ญแทนปุย ข้าวก็สวยงามไม่มีโรคเบียดเบียน นาข้าวจะอุดมสมบูรณ์ คนก็เย็นเป็นสุขไม่เดือดร้อนจึงนับถือกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ ส่วนประกอบของบายเบ็ญข้าว ข้าวคั้ม มะพร้าว กล้วย งาขาว งาคำ เงิน รูปเทียน เป็นต้น

(10) ตุลาคม (เขมรว่า แกลาสอ) ประเพณีปวารณาออกพรรษาถว้นไตรมาสสามเดือนที่ผ่านมาแล้วทำบุญดาบังสกุลเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ พ่อ แม่ พี่ น้อง ปู่ ย่า ตา ยาย และเจ้ากรรมนายเวรที่ล่วงลับไปแล้ว งานกฐินเริ่มตั้งแต่ แรม 1 ค่ำ เดือน 12 รวม 1 เดือนเต็มๆ พระภิกษุผู้อยู่จำพรรษาครบถว้นไตรมาส 3 เดือน เมื่อพระได้รับกฐินแล้ว อนิสงค์กฐินช่วยให้พระลดพันธอาบัติ 5 ประการดังนี้

- ภิกษุอยู่ปราศจากจีวรได้ไม่เป็นอาบัติ
- ภิกษุฉันโภชนาอาหารเป็นหมู่เป็นคณะเป็นพรรคเป็นพวกได้ไม่เป็นอาบัติ
- ภิกษุเก็บอดิเรกจีวรและบาตรได้ไม่เป็นอาบัติ
- ภิกษุเข้าไปในระแวกบ้านได้โดยไม่ต้องบอกลาภิกษุอยู่ในวัดได้ไม่เป็นอาบัติ

- วิทยานิพนธ์ในจิตรลดาได้ไม่เป็นอาบัติ

เมื่อภิกษุได้รับภิกษาแล้วอนิสกัภิกษาขึ้นไป 4 เดือนถึงวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำเดือน 4 (ปียะกะน้ำแล้
ปะกุนคัจฉกฐิน)

(11) พุทธกิจยาน (เขมรว่า แคะเด๊ะ) ประเพณีเทศกาลกฐินบางปี (ปีไหนเป็นอธิกมาสหรือ 8
สองหน ก็อาจจะคลาดเคลื่อนได้) งานมงคลต่างๆหลังออกพรรษาแล้วก็เริ่มมี เช่นงานแต่ง งานโกนจุก
ขึ้นบ้านใหม่ สร้างบ้านใหม่ บวชนาค เป็นต้น ส่วนพิธีปลูกบ้านใหม่สิ่งของประกอบพิธีสำหรับใส่ใน
หลุมเสา เช่น ใบเตย ใบกล้วย กุ้ง ไข่มุก ต้นสังเคียว ต้นอังกูร ใบมะตูม เข็ม เงินบาท เมื่อได้ฤกษ์ได้
ขามยกเสาเอกของมดคึกกับเสามีทอง ผ้าสะไบ ผ้าถุง ต้นอ้อย ต้นกล้วย กล้วย ฯลฯ

(12) ขันวากม (เขมรว่า แคะเม็กกอย) ประเพณีลอยกระทงเดือน 12 ทำบุญส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปี
ใหม่ อวยพรให้แก่กันและกัน ทำบุญฉลองในรอบ 12 เดือนหรือ 1 ปีที่ผ่านมา และกิจกรรมกีฬา ฟุตบอล
ฟ้อนบ้าน แม่บ้าน และเยาวชน ประจำปีทุกๆปีที่ผ่านมา (ดูในเดือนมกราคม) และประเพณีเล่นเว้าตั้งแต่
เดือนขันวากม ถึงเดือนมกราคม ช่วงเสร็จจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตเกษตรกรรมแล้ว

6) กลุ่มองค์กรในชุมชน

มีการรวมกลุ่มในชุมชนจำนวน 8 กลุ่ม ได้แก่ 1. กลุ่มสหกรณ์ร้านค้าชุมชน 2. กลุ่มสหกรณ์
ข้าว 3. กลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ 4. กลุ่มทอผ้า 5. กลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด 6. กลุ่มธนาคาร โค –
กระบือ 7. กลุ่มแม่บ้าน (ทำขนม) 8. กลุ่มเพื่อนรัก (ออมทรัพย์)

7) สภาพในเศรษฐกิจของชุมชน

คนในชุมชนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพ ทำนา รับจ้างทั่วไป โดยยึดหลักเศรษฐกิจ เป็นอยู่แบบ
พอมีพอกินอุ้มชูตัวเองได้ให้มีพอเพียงกับตัวเอง ทุกครอบครัวจะผลิตอาหารของตัว และสิ่งบางอย่างที่
ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก

8) สภาพปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชน

2.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องและแนวคิดในการศึกษา

ในการดำเนินการของโครงการศึกษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรกลุ่มน้ำห้วยเสนงเพื่อพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน บ้านหนองใหญ่ ต.หนองใหญ่ อ.ปราสาท จ.สุรินทร์ ในครั้งนี้เป็นการสืบค้นความรู้จากมุมมองภายในของคนในชุมชนในฐานะ “กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในไทย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ และตรวจสอบความรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติของตนเองในพื้นที่ห้วยเสนงและนำความรู้ที่ค้นพบเข้าสู่กระบวนการสืบทอดเรียนรู้ในท้องถิ่น และให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยเน้นที่วิถีคิดและวิถีปฏิบัติ ความเชื่อ ความรู้ในการจำแนกแยกแยะธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของมนุษย์แต่ละชาติพันธุ์¹ ดังนั้นการทำความเข้าใจกับชุดความรู้และมุมมองที่หลากหลายของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะมุมมองของกลุ่มคน กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ฐานทรัพยากรธรรมชาติที่มีความรู้เชิงวัฒนธรรมในการจัดการทรัพยากรอาจจะทำให้เข้าใจถึงปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นความเสื่อมโทรมและการลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพ ความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ ในการศึกษาครั้งนี้จะใช้มุมมองนิเวศวิทยาชาติพันธุ์ ที่มีงานศึกษานุกเบิกเพียงน้อยนิดในสังคมไทยมาเป็นแนวทางในการศึกษารวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับนิเวศวิทยาชาติพันธุ์ งานนุกเบิกของบ้านเราในมุมมองนิเวศวิทยาชาติพันธุ์ได้แก่ นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ ทรัพยากรชีวภาพและสิทธิชุมชนของยศ สันตสมบัติและคณะ(2547) เป็นการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ “ม้ง” “เมี่ยน” “ลีซู” “อาข่า” “ลัวะ” “จมู” “ไทลื้อ” และ “คนเมือง” โดยมุ่งหมายศึกษาความรู้ด้านความหลากหลายของชีวภาพพืช การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพพันธุ์พืชในการดูแลสุขภาพของแต่ละชนชาติพันธุ์ และการจัดการทรัพยากรชีวภาพด้านพืชในมุมมองของระบบสิทธิชุมชน จากการศึกษาดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นความรู้ที่แตกต่างกันของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งด้านการให้ความหมาย ชื่อ ชนิดพันธุ์พืช ความรู้ในการใช้ประโยชน์เพื่อสุขภาพและมุมมองในการจัดการทรัพยากรชีวภาพเรื่องระบบกรรมสิทธิ์ที่ต่างกันก่อให้เกิดระบบสิทธิชุมชนที่แตกต่างกัน

ส่วนการศึกษาในครั้งนี้มีทั้งส่วนที่เหมือนและต่างจากการศึกษาของ ยศ สันตสมบัติและคณะ (2547) ที่เหมือนกันคงเป็นเรื่องของมุมมองแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา ต่างที่พื้นที่ที่เป็นชุมชนเขมรในบริเวณลุ่มน้ำจึงทำให้ขอบเขตของเนื้อหาต้องรวมไปถึงความรู้ในเรื่องภูมินามพื้นบ้านและการให้ความหมาย พันธุ์ปลา ผัก พืชสมุนไพรตลอดจนประวัติศาสตร์พื้นที่นิเวศ และวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์

¹ ยศ สันตสมบัติและคณะ; นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ ทรัพยากรชีวภาพและสิทธิชุมชน 2547

เขมรในพื้นที่ศึกษา ซึ่งเป็นความรู้ที่จะนำไปสู่กระบวนการสืบทอดเรียนรู้ให้กับลูกหลานเขมรใน
ท้องถิ่นต่อไป

บทที่ 3

กระบวนการและวิธีการศึกษาวิจัย

โครงการศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำห้วยเสนงเพื่อพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน บ้านหนองใหญ่ ต.หนองใหญ่ อ.ปราสาท จ.สุรินทร์ มีขั้นตอนในการทำงานอยู่ 8 ขั้นตอน มีกิจกรรมในตัวโครงการ 21 กิจกรรม ในการดำเนินโครงการในครั้งนี้ชุมชนได้จัดทำกิจกรรมตามขั้นตอนแค่เพียงบางส่วน เพราะส่วนมากที่มวิจัยจะมีการพูดคุยทำความเข้าใจและลงทำกิจกรรมในกระบวนการที่หลากหลาย

ดังนั้นกระบวนการในการวิจัยจึงเป็นรูปแบบธรรมชาติและเป็นทางการ การเก็บข้อมูลมีทั้งนั่งสัมภาษณ์และลงพื้นที่เก็บข้อมูลริมห้วยเสนง จะเห็นว่านักวิจัยมีการวางแผนในการเก็บข้อมูลอย่างดี เพราะแบ่งทีมกันทำงานเป็นกลุ่มๆ อย่างกลุ่มเก็บพันธุ์ไม้ก็จะมีตารางในการเก็บ ชื่อต้นไม้ ขนาดต้นไม้ จำนวนที่พบเห็น และก็จะมีการเก็บข้อมูลเรื่องสมุนไพรก็จะมีผู้รู้สองคนในการให้ข้อมูล กลุ่มเก็บพืชผักผลไม้ริมห้วยก็จะมีกลุ่มแม่บ้านเป็นคนให้ข้อมูล กลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มจัดทำแผนที่ มีเครื่องมือคือคลับเมตรกับกระดาษวาดแผนที่ทำมือ ในการทำวิจัยในครั้งนี้ทีมวิจัยได้ทำงานมากกว่ากระบวนการและกิจกรรมที่เขียนไว้ในโครงการ ซึ่งกระบวนการในการทำงานของทีมวิจัยสรุปได้ดังนี้

3.1 ขั้นตอนพัฒนาโครงการ

บ้านหนองใหญ่เป็นชุมชนที่ใช้ชีวิตกับห้วยเสนงมากที่สุด และบ้านหนองใหญ่เป็นพื้นที่เดียวที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์มาก มาถึงปี 2551 ตำบลหนองใหญ่มีโครงการพัฒนาห้วยเสนงของกรมชลประทานจังหวัดสุรินทร์ได้มีโครงการขุดลอกลำห้วย เริ่มต้นจากบ้านปลัดประมาณ 2 กิโลเมตร ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติบริเวณริมห้วยเสนงถูกทำลาย บ้านหนองใหญ่ในฐานะชุมชนที่ใช้ทรัพยากรลุ่มน้ำห้วยเสนง จึงเกิดการพูดคุยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเพื่อหาแนวทางเพื่อจะไม่ให้โดนขุดลอก หลังจากนั้น มีอาจารย์ในพื้นที่ ซึ่งสนิทสนมกับพี่เลี้ยง นำข้อมูลไปปรึกษาพี่เลี้ยง ถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับลำห้วยเสนง พี่เลี้ยงจึงลงไปพูดคุยกับชาวบ้านในพื้นที่ เป็นครั้งแรกที่เราได้รู้จักกับพี่เลี้ยงที่ทำงานลุ่มน้ำห้วยเสนง การแก้ไขปัญหานั้นพื้นที่เราชัดเจนคือ ไม่ให้ขุดลอกลำห้วยเสนง เพราะเป็นที่พึ่งพาอาศัยทำมาหากินตลอดทั้งปี จึงเกิดโครงการวิจัยการศึกษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการ

จัดการทรัพยากรกลุ่มน้ำห้วยเสนงเพื่อพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน บ้านหนองใหญ่ขึ้น ซึ่งมีนายพงษ์พันธ์ พรณวงษ์ เป็นหัวหน้าโครงการ และมีนักวิจัยทั้งหมด 31 คน

3.2 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยช่วงสร้างความเข้าใจ

1) **ประชุมทีมงานวิจัยทำความเข้าใจร่วมกัน** ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนเป้าหมาย/กระบวนการการวิจัยเพื่อวางแผนการวิจัย และเพื่อเตรียมจัดเวทีชี้แจงโครงการวิจัย มีผู้เข้าร่วมประชุม นักวิจัย 23 คน พี่เลี้ยง 3 คน การประชุมทีมงานวิจัยและสร้างความเข้าใจร่วมกันโดยคุณอภิรักษ์ บุญทอง พี่เลี้ยงทีมคณะที่วิจัยของตำบลหนองใหญ่ชี้แจงในที่ประชุมทราบ ดำเนินโครงการวิจัยกลุ่มน้ำห้วยเสนงใน ตำบลหนองใหญ่โดยหมู่ 2 เป็นตัวแทนงานวิจัยเพื่ออนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดย สกว. อนุมัติให้งบประมาณสนับสนุน เพื่อการศึกษาวิจัยกลุ่มน้ำห้วยเสนง ตั้งแต่สะพานวัดห้วยเสนงไปจนถึงห้วยเปี่ยม เลยสะพานไปวัดบ้านเสกกองระยะทางประมาณ 8 กิโลเมตร ซึ่งประกอบไปด้วย 9 หมู่บ้าน ในตำบลหนองใหญ่ดังนี้คือ ม.1-2-3-4-5-8-13-14-15ตามละแวกกลุ่มน้ำห้วยเสนงเพื่อให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามลำห้วยเสนงจะดำเนินการภายในกำหนด 18 เดือนเริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2551 เป็นต้นมา และแบ่งบทบาทหน้าที่ดังนี้

บทบาทและหน้าที่ในการดำเนินงาน ฝ่ายอาหาร 1. นางศุ ร่องน้อย 2.นางวิมล จันทรน้อย 3. นางเตือนใจ ศรีทองสุข 4.นางมะลิวัลย์ ชูโหม ฝ่ายดำเนินการประชุม 1. นายพงษ์พันธ์ พรณวงษ์ 2. นายสมชาย ไกรเพท 3. นายบุญเลี้ยง สัชชานนท์ ฝ่ายบัญชี/การเงิน 1.นางวันเพ็ญ ประไวย์ 2.นาย ชัยวัฒน์ บุญญติ 3. นายประมาณ สัตย์สุขยิ่ง 4. นายพงษ์พันธ์ พรณวงษ์ ฝ่ายจัดการสอบถามที่ 1. นายธีรพล อัดอปรัชญาเมือง 2. นายอุทา สัชชานนท์ 3. นายประนอม นิเลปียง 4.นายประสิทธิ์ สายรัตน์ ฝ่ายประสานงาน 1. นายมงคล สุขเกิด 2. นายสมนึก สัชชานนท์ 3. นางจิราพร แสนคำภา 4. นางปรานิต คำลิว ฝ่ายบันทึกข้อมูล 1.นายบุญเกื้อน สายแสงจันทร์ 2.นายอุดม นิเลปียง 3. นางสาวกัล สัชชานนท์ ฝ่ายถ่ายภาพ 1. นายประสิทธิ์ สายรัตน์

2) **ประชุมทีมวิจัยทำความเข้าใจร่วมกับแกนนำชุมชน 9 หมู่บ้าน** มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้แจงโครงการวิจัยต่อชุมชนและขอความร่วมมือในการดำเนินการวิจัย มีผู้เข้าร่วมประชุม นักวิจัย 25 คน พี่เลี้ยง 1 คน ชุมชน 39 คน ผลการดำเนินงาน ประสานแจ้งในที่ประชุมทราบในการดำเนินงานวิจัย เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกลุ่มน้ำห้วยเสนง โดย อาจารย์พงษ์พันธ์ พรณวงษ์ ได้ชี้แจงวัตถุประสงค์หลักใหญ่ ให้ท่านที่เข้าประชุมทราบเป็นการห้ามไม่ให้ทางราชการขุดลอกลำห้วย

เสนง ซึ่งเป็นการทำลายธรรมชาติลุ่มน้ำห้วยเสนง เช่น ทำลายต้นไม้ ผักทุกชนิด ยาสมุนไพรทุกประเภท ก็จะหมดไป เพราะฉะนั้นชาวบ้านหนองใหญ่จึงได้ประชุมขอมติคัดค้านทางราชการไม่ให้ขุดลอก หลังจากนั้นได้เรียนเชิญท่านนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่โดยท่านนายกจุม ฐิชา นนท์(ในขณะนั้น) ท่านได้มาเป็นประธานเปิดประชุมงานวิจัยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามลุ่มน้ำห้วยเสนง ภายในตำบลหนองใหญ่ ตามระยะเวลา 18 เดือน หรือ 1 ปี 6 เดือน โดยเริ่มจากสะพานวัดห้วยเสนง จนถึงห้วยเปี่ยมบ้านปลัด ระยะทางดำเนินการประมาณ 7.8 กิโลเมตร

และได้ทบทวนคำถามงานวิจัยให้กับผู้เข้าร่วมทราบดังนี้ 1.องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำห้วยเสนงที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้และจัดทำหลักสูตรเรียนรู้ในท้องถิ่นได้ 2.แผนการจัดการและรูปแบบของแหล่งเรียนรู้ระบบนิเวศลุ่มน้ำห้วยเสนง 3.จะสามารถนำเอาองค์ความรู้ในการใช้ประโยชน์จากลุ่มน้ำห้วยเสนงมาจัดทำหลักสูตรการเรียนรู้ท้องถิ่นอย่างเป็นขั้นตอน 4.กระบวนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนในหลักสูตรการเรียนรู้ท้องถิ่น

นายบุญเกื้อน สายแสงจันทร์ ได้พูดคุยและบรรยายขอบเขตของการศึกษาว่าจากระยะทาง 7 กิโลเมตรคือตั้งแต่สะพานวัดป่าห้วยเสนงไปจนถึงท่านบบ้านหนองใหญ่ 6 เดือนแรก 6 เดือนที่ 2 จากท่านบบ้านหนองใหญ่จนถึงท่านบบ้านลำโรง 6 เดือนสุดท้าย จากท่านบบ้านลำโรงไปจนถึงห้วยเปี่ยมบ้านปลัดคือเริ่มจากเดือนมิถุนายน-เดือนพฤศจิกายน 2552 รวมทั้งหมด 18 เดือน หรือ 1 ปี 6 เดือนในการดำเนินงานวิจัยลุ่มน้ำห้วยเสนงในเขตตำบลหนองใหญ่เพื่อที่จะใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างถูกวิธี

คุณอภิรักษ์ บุญทองพี่เลี้ยงได้ชี้แจงในโครงการงานวิจัยลุ่มน้ำห้วยเสนง 6 เดือนแรกเพื่อรวบรวมข้อมูลเก็บข้อมูลเพื่อค้นคว้าหาหลักสูตรเพื่อให้เด็กและเยาวชนศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนตำบลหนองใหญ่ เช่นต้นไม้ ผัก สมุนไพรทุกประเภทตามลุ่มน้ำห้วยเสนงไม่ให้สูญหายเราจะหาข้อมูลต้องศึกษาจากคนเฒ่าคนแก่ในชุมชน หาข้อมูลมาประกอบการวิเคราะห์หรือสังเคราะห์ให้เกิดประโยชน์ในชุมชนตำบลหนองใหญ่ให้มีศักยภาพต่อไป

เริ่มสรุปข้อมูลประชุมงานวิจัยโดยให้พี่เลี้ยงช่วยสรุปข้อมูลให้ผู้เข้าประชุมทราบตามระยะเวลาประมาณ3งวดแรกวิจัยเรื่องศึกษาองค์ความรู้ดั้งเดิมในโบราณลุ่มน้ำห้วยเสนงจากสะพานวัดป่าห้วยเสนงถึงห้วยเปี่ยมเพื่อการเรียนรู้และหาแนวทางในการศึกษาทุกเรื่องตามหลักสูตรและขั้นตอนออกมาเป็นแผนในการใช้ประโยชน์หรือฟื้นฟูทรัพยากรรวมทั้งหมดให้จบกระบวนการให้ครบข้อมูลในงานวิจัย 6 เดือนแรกรวมข้อมูล 6 เดือนที่ 2 เมื่อได้ข้อมูลเป็นการศึกษาเรียนรู้ ทดลองปฏิบัติการตามขั้นตอนแล้วนำเสนอในที่ประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ขอความคิดเห็นในการรับผลประโยชน์ร่วมกัน เพราะเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น 6 เดือนสุดท้ายสรุปผลเสนอผลและการนำไปให้ได้ผลในกิจกรรมงานวิจัยตามวัตถุประสงค์และคาดว่าจะได้รับความรู้ทั้งในชุมชนของตำบลหนองใหญ่โดยให้โอกาสสอบถามถ้าใครมีปัญหาอะไรบ้างถามได้ โดยมีผู้ใหญ่บ้านหมู่ 14 ตามคือนายทวีศักดิ์ สายรัตน์ขอออกความคิดเห็น

ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำห้วยเสนงว่าจะอนุรักษ์สัตว์น้ำที่ชนิดป่าไม้ยืนต้นที่ชนิดยาสมุนไพรที่อย่างการอนุรักษ์สัตว์น้ำมีอะไรบ้างที่จะช่วยกันอนุรักษ์ต่อไป คนที่ 2 ผู้ใหญ่บ้านสวัสดิ์ บุญมีถามเกี่ยวกับงบประมาณรายจ่ายที่งานวิจัยบ 286010 บาท มาใช้ในการดำเนินอะไรบ้างและมีภาระเบียดมีอะไรบ้างและมีกรรมการก็ในการหว่งห้าม ห้ามจับปลาในฤดูวางไข่ตามเขตที่หว่งห้ามในเขตที่คณะกรรมการกำหนดไว้เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับลุ่มน้ำห้วยเสนงและมีคุณ ตาเอี้ยย สัชชานนท์ ออกความคิดเห็นในการอนุรักษ์สัตว์น้ำในฤดูปลาว่างไข่ตามเขตหว่งห้ามตามจุดที่คณะกรรมการบอบเขตหว่งห้ามจากจุดทำนบโคกโดยถึงบ้านนายหวังภูมิ สติงจากทำนบบ้านหนองใหญ่ไปถึงโค้งกะสองหนองและจากทำนบบ้านลำโรงไปถึงสะพานไปบ้านเสกทองโดยหวังว่าผู้นำชุมชนทุกหมู่ช่วยกันพิจารณาว่าจะช่วยกันหว่งห้ามไว้ในเขตลุ่มน้ำห้วยเสนงในตำบลหนองใหญ่จากสะพานวัดป่าห้วยเสนงถึงห้วยเปี่ยม คงจะช่วยกันห้ามได้ถ้าให้ความร่วมมือสวนรายจ่ายในการใช้ข้อมูลสำคัญจ่ายแล้วมีใบเสร็จในการใช้จ่ายเงินทุกครั้งเพื่อเป็นการร่วมข้อมูลทุกกิจกรรมที่มีการใช้จ่ายแต่ละกิจกรรมตามขั้นตอนเพื่อสะดวกในการชี้แจงรายละเอียดทั้งกิจกรรมพร้อมทั้งการจ่ายเงินให้ สกว. ทราบทุกอย่างในการดำเนินงานของทีมวิจัยของตำบลหนองใหญ่โดย หมู่ 2 เป็นตัวแทนของโครงการภายในระยะเวลา 18 เดือนหรือ 1 ปี 6 เดือน โดยเริ่มตั้งแต่เดือน มิถุนายน ถึง 30 พ.ย.52 สิ้นสุดโดยโครงการวิจัย

สุดท้ายหัวหน้าโครงการวิจัยชี้แจงให้ผู้เข้าประชุมทราบโดยท่านอาจารย์พงษ์พันธ์ พรรณวงษ์ พูดคุยอีกครั้งในการที่จะเก็บรวบรวมเอาข้อมูลให้ผู้นำชุมชนทั้ง 9 หมู่บ้านที่เข้าประชุมทราบทุกแห่งเกี่ยวกับข้อมูลยังไม่ได้หมดทางคณะกรรมการทีมวิจัยก็จะพยายามสอบถามเอาข้อมูลโดยละเอียดในเขตลุ่มน้ำห้วยเสนงเพื่อเด็กเยาวชนจะได้เรียนรู้ต่อไปให้เวลาตามถ้าไม่มีท่านใดสงสัยถามได้ในการประชุมเรื่องงานวิจัยตามลุ่มน้ำห้วยเสนงดังที่ได้ประชุมมาตั้งแต่เช้าถึงเย็นปรากฏว่าไม่มีท่านใดสงสัยสอบถามเข้าใจดีทั่วทุกคนท่านหัวหน้าเจ้าของโครงการทีมงานวิจัยก็จึงปิดประชุม

3.3 ขั้นตอนลงพื้นที่เก็บข้อมูล

1) **เตรียมเครื่องมือเก็บข้อมูล** ทีมงานพี่เลี้ยงนักวิจัยกล่าวเปิดการประชุม โดย คุณ อภินันท์ บุญทอง จากนั้นก็เข้าสู่วาระการประชุมตามโครงการวิจัยเพื่อศึกษาตามหัวข้อแต่ละเรื่องแต่ละกิจกรรม การประชุมทีมวิจัยเพื่อเตรียมเก็บข้อมูล โดยการศึกษาประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านหนองใหญ่ก่อนเพื่อจะได้ทราบข้อมูลความเป็นมาของหมู่บ้านว่าเป็นมาอย่างไร จากนั้นจึงศึกษาวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ว่าแต่ก่อนประเพณีของหมู่บ้านแต่เดิมแรกเริ่มมานั้นมีการนับเดือน ปี ตามภาษาท้องถิ่นมาแบบไหนและแตกต่างกับปัจจุบันตรงไหน และการศึกษาแผนที่ชุมชน การจัดทำแผนที่ลุ่มน้ำห้วยเสนงชุมชนหนองใหญ่ สติง ศึกษาองค์ความรู้ 5 เรื่อง ศึกษาการใช้ประโยชน์ทรัพยากรลุ่มน้ำ

ห้วยเสนง การศึกษาการเก็บข้อมูลแต่ละหัวข้อโดยแต่ละหัวข้อจะมีข้อมูลและเครื่องมืออะไรให้นักวิจัย แยกเครื่องมือให้ถูกต้องเพื่อจะได้ออกเก็บข้อมูลได้จากนั้นนักวิจัยก็ทำการบันทึกเก็บรายละเอียดของแต่ละเรื่องที่ได้ข้อมูลมาเพื่อแจกแจงเป็นรายละเอียดเพื่อรวบรวมข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาแต่ละเรื่องหรือแต่ละหัวข้อ เพื่อทำเป็นข้อมูลในการศึกษาองค์ความรู้ 5 เรื่องที่ได้ตั้งโจทย์ศึกษามีด้านพืชสมุนไพร--- พืชผัก—ผลไม้—สัตว์น้ำ—ต้นไม้มีรึมน้ำและแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์

2) **ลงสำรวจพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลตามห้วยเสนง** การเดินสำรวจคันยาสมุนไพรในวันที่ได้ 56 ชื่อยังไม่ละเอียดเรื่องสรรพคุณในการใช้ยาสมุนไพรพื้นบ้าน การสำรวจคันไม้มีริมทะเลถึง โดยประมาณได้ไม้ยืนต้น 72 ชนิด ไม้ผล 35 ชนิดสำรวจผักกินได้ประมาณ 20 ชนิดเห็ด 12 ชนิด การเดินสำรวจวัดระยะทางและทำแผนที่ในเขตลุ่มน้ำห้วยเสนง ของวันที่ 6-7 กันยายน 2551 ระยะทางประมาณ 3,575 เมตร จากสะพานวัดป่าห้วยเสนงถึงสะพานบ้านสำโรง กำหนดสำรวจเก็บข้อมูลในการทำงาน คณะทีมงานวิจัยอีกครั้งในวันที่ 13-14 กันยายน 2551 เพราะยังหาข้อมูลไม่ละเอียดพอ เกี่ยวกับสรรพคุณของยาแต่ละชนิดในการใช้ประโยชน์ของยาสมุนไพรนั้นๆ และเดินทางระยะทางต่อไปอีกจากจุดสะพานสำโรงไปจนถึงห้วยเปี่ยมจุดสิ้นสุดโครงการ ส่วนไม้ยืนต้นก็ต้องสำรวจอีก ถึงจุดนั้นเหมือนกันเสร็จแล้วจึงหาข้อมูลสรุปรวมยอดทั้งหมด

3) **ทำแผนที่ กลุ่มต้นไม้+เห็ด ผลไม้สมุนไพร** ซึ่งมีกระบวนการ / วิธีการ สำรวจทรัพยากร และศึกษาข้อมูลบริบทของชุมชน จัดทำแผนที่ของชุมชนลุ่มน้ำห้วยเสนง เรื่องสำรวจเก็บข้อมูลตามลำน้ำห้วยเสนงก็ได้พอสมควร จึงสรุปสมุนไพรทุกประเภท ลงในสมุดบันทึก และได้เชิญผู้รู้เกี่ยวกับสมุนไพรทั้งหมดมาสรุปในวันนี้ ดังมีหมอยา 2 คน คือ 1.พ่อเอี้ย สักขานนท์ 2.นายพอน อาจยังยง จากนั้นสมาชิกวิจัยได้สอบถามหมอยาในการใช้ยาสมุนไพร ด้วยทั้งนี้ก็ได้ด้วยนั้นใช้กับอันนั้นก็ได้ประโยชน์อย่างนั้นแล้วบันทึกเก็บไว้บันทึกการประชุมวิจัย

4) **เก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน เชิญผู้รู้มาให้ข้อมูลประเพณีท้องถิ่น** ซึ่งมีกระบวนการ / วิธีการดังนี้ คือ ประสานผู้รู้มาให้ข้อมูล จัดประชุม สรุปการประชุม ผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นจากการ สอบถามผู้เฒ่าคนแก่ประจำหมู่บ้านเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในหมู่บ้านหนองใหญ่ทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบันว่าเป็นอย่างไรประวัติหมู่บ้านหนองใหญ่โดยย่อและพอสังเขป

ในตำนานบ้านหนองใหญ่เล่ากันว่า บ้านหนองใหญ่มีชื่อเดิมว่า “บ้านตะเปียงเตรียหม(บ้านหนองปลาใหญ่)” ตามประวัติศาสตร์ มีชาวบ้านเรียกว่า บ้านระไชร ซึ่งเป็นหมู่บ้านหนองใหญ่

สมัยก่อนแต่ไม่มีตัวคนอยู่ในปัจจุบันซึ่งเล่ากันว่าชาวบ้านระไธสง ได้จับปลาตัวใหญ่มาก โยการหา 4 คนได้แบ่งกันกินทั่วทั้งหมู่บ้านระไธสงคนที่กินปลาได้ตายหมด ทำให้หมู่บ้านร้าง มีแต่หลักฐานต่างๆ เช่น คันไผ่ คันมะม่วง ต่างๆ และมีป่าดงดิบที่มากและสัตว์มากมายหลายชนิด มีป่าช้าอยู่ทางทิศเหนือของหนองใหญ่ ตอนนั้นชาวบ้านก็ทำอาชีพเกษตรกรรม มีการไถนาขุดดินไปพบเห็นกระดูกกะปุกใส่กระดูกหลายอย่าง และพบแต่กระดูกโบราณมากมาย จึงเป็นหลักฐานที่สนับสนุนแนวคิดแต่ตอนนั้นคนสมัยก่อนยังไม่มีโรงเรียนเลยอยู่ไปธรรมดา ไม่มีการศึกษา จึงไม่รู้ว่าตอนนั้น พ.ศ.อะไร ต่อมาบ้านหนองใหญ่เปลี่ยนจากชื่อบ้าน ตะเพียงเครือหม(บ้านหนองปลาใหญ่)เป็น เสราะตะเพียงหม(บ้านหนองใหญ่)ในปัจจุบัน

สมัยก่อนหมู่บ้านหนองใหญ่ มีชาวบ้านระไธสงอาศัยอยู่ ชาวบ้านระไธสง ได้จับปลาตัวใหญ่แล้วกินปลาตัวใหญ่ตายหมดทั้งหมู่บ้าน ต่อมาเมื่อมีคนย้ายมาอยู่ในบ้านโคกจ๊ะ แล้วก็ย้ายมาอยู่ในบ้านหนองใหญ่ในปัจจุบัน และมีผู้คนบางส่วนย้ายมาจากบ้านโคกสวดเข้ามาอยู่ในบ้านหนองใหญ่ และมีนายโองไม่ทราบนามสกุลเป็นผู้นำหมู่บ้านในตอนนั้นตอนนั้น มีบ้านประมาณ4-5หลังคาเรือน มี1.ตาปูก 2.ตาโป๊ก 3.ตาพิม 4.ตาแหลม

บ้านหนองใหญ่แต่ก่อนไม่มีโรงเรียน เรียนตามวัด ต่อมาได้สร้างโรงเรียนกลางหมู่บ้านหนองใหญ่ โดยเริ่มเรียนต่อจากวัดซึ่งเริ่มจากชั้น ป.2 ผู้สูงอายุตอนนั้นเรียน พันด้น พันปลาย โดยมีคุณครูที่มาสอนคนแรกคือ นายบุญสงค์ สอดศรีจันทร์และ นายมี ปิยะไพร เป็นครูสอนในสมัยนั้น ต่อมาได้ย้ายโรงเรียนนอกบ้านไปทางทิศตะวันตกบ้านของตาพิม ต่อมาเมื่อนายจิม ลักษานนท์ ได้แลกที่ดินให้ทางโรงเรียนมาสร้างที่ทุ่งนาจนถึงทุกวันนี้ มีวัดพระชีบัวแก้วหรือวัดบ้านเสกกองสร้างมาก่อนพร้อมวัดพรหมสุรินทร์ หรือ วัดศรีนครรังค์จางวาง ที่สร้างเมืองสุรินทร์ มีช่างปุมคนแรก เป็นคนสวยอยู่ในเมืองช้างเผือก

ประวัติการทำนาทำสวนในกลุ่มน้ำห้วยเสนง โดยมีผู้ริเริ่มในการทำฝายกันเพื่อทำการเกษตร ดังนี้ มีนายกรด ไม่ทราบนามสกุล สร้างฝายกันน้ำทำนาในกลุ่มน้ำห้วยเสนง พร้อมด้วยราษฎรทั้งหมู่บ้านร่วมด้วยช่วยกันปิดทำนาเพื่ออาศัยน้ำในกลุ่มน้ำห้วยเสนง ใช้ประโยชน์ในการทำไร่ทำนา และเกี่ยวสัตว์ตลอดจนการอุปโภคและบริโภคในยามแห้งแล้ง ชาวบ้านจึงปรึกษารื้อกันปิดทำนาเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ประมาณ 4 แห่ง ดังนี้ 1.ทำนบบ้านหนองใหญ่ โดยมีนายกรด ไม่ทราบนามสกุล 2. ทำนาใหม่ โดยมีนายเี่ยม เช่นชาย เมื่อ พ.ศ.2483 3.ทำนบลำโรง โดยมีนายเตียบ จงเกิดดี เมื่อ พ.ศ.2484 4. ทำนบบ้านสะตึง โดยมีนายเรน สายรัตน์ เมื่อพ.ศ.2494

กลุ่มน้ำห้วยเสนงแห่งนี้เป็นที่ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมมาจากภูเขาแหลมต่อเขตกัมพูชา เขตกลุ่มน้ำห้วยเสนงของบ้านหนองใหญ่แห่งนี้มี อาณาเขตประมาณ7.8 กิโลเมตรจากห้วยเปี่ยมถึงสะพานวัดป่าห้วยเสนงมีต้นไม้หลายชนิดและต้นไม้หลายอย่างรวมทั้งยาสมุนไพรต่างๆที่มีประโยชน์ในการ

ดำรงชีวิตและเป็นยารักษาโรคที่เลี้ยงชีวิตของชาวบ้านหนองใหญ่ตลอดมา มีสัตว์น้ำปูปลาที่อาศัยอยู่ใน
 กลุ่มน้ำห้วยเสนงแห่งนี้ ฉะนั้นจึงการบันทึกข้อมูลเอาไว้เป็นหลักฐานในวันทำประวัติศาสตร์ประจำ
 หมู่บ้านหนองใหญ่และข้อมูลทั่วไปจึงได้บันทึกไว้เป็นหลักฐานในการประชุมทีมงานวิจัยกลุ่มน้ำห้วย
 เเสนง

5) การตรวจสอบข้อมูลและการเพิ่มข้อมูล หัวหน้าโครงการวิจัยเปิดประชุมเพื่อทบทวน
 การเก็บข้อมูลที่ผ่านมาและกระบวนการเกี่ยวกับการวิจัยนั้นๆ เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันในทีมงาน
 และตรวจสอบข้อมูลโดยใช้ตารางตรวจสอบข้อมูล

กิจกรรมการวิจัย	กระบวนการ/วิธีการ	บันทึกข้อ ประชุม	ข้อมูลองค์ ความรู้	รูปภาพ
1.ประชุมทีมงานวิจัย และสร้างความเข้าใจ ร่วมกันในทีมเมื่อ 14/08/51ที่โรงเรียน บ้านหนองใหญ่	1.ประชุมทบทวน เป้าหมายชุดโครงการ หัวหน้าโครงการ2. แบ่งหน้าที่รับผิดชอบ 3.วางแผนการวิจัย	-ว่าอย่างไร -ยังขาดบันทึก -การประชุม -เข้าใจผู้ประชุม		ประธาน พืบอย
2.อบรมพัฒนา เครื่องมือวิจัยตาเบา เมื่อวันที่16-17 สิงหาคม2551	เข้าร่วมอบรมในการใช้ เครื่องมือเก็บรวบรวม ข้อมูล -ปฏิทินการทำมาหา กิน -ปฏิทินวัฒนธรรม ประเพณี -ทรัพยากรธรรมชาติ -แผนองค์กรชุมชน		เครื่องมือการ วิจัยเป็นอย่างไร และทำอย่างไรก็ ต้องถามพืบอย	ประธาน พืบอย
3.เวทีทำความเข้าใจกับ ชุมชน ต.หนองใหญ่ เมื่อวันที่24สิงหาคม 2551 ณ ห้องประชุม โรงเรียนบ้านหนอง	-เชิญแกนนำ9ชุมชน หมู่บ้าน75คนประชุม ร่วมกัน -หัวหน้าโครงการ ชี้แจง	มี		ประสาธ คารารัตน์

ใหญ่ 9 หมู่บ้าน	วัตถุประสงค์โครงการ -วิธีการ-ผลจะได้รับ -เปิด-แลกเปลี่ยน -สรุปความคิดเห็น			
4.ประชุมทีมวิจัย เตรียมเก็บข้อมูล/แตก เครื่องมือเมื่อ 30 ส.ค. 51 ห้องประชุม โรงเรียน	-ทบทวนบทบาท หน้าที่ -ทบทวนเครื่องมือ -วางแผนต่อ	มี		ตามหา
5.ศึกษาข้อมูล ทรัพยากรและจัดทำ แผนที่เมื่อ 6-7 ก.ย.51 พื้นที่วิจัยบ้านสตึง	-สำรวจพื้นที่วิจัย -จัดบันทึกข้อมูล 5 กลุ่ม -เดินวัดระยะทางโดย การลากเชือก		ข้อมูลทั่วไป -ต้นไม้ 73 ชนิด รูป-ขนาด-ชื่อ การใช้ ประโยชน์ -สมุนไพร 56 ชนิดสรรพคุณ รูป/ชื่อ/การใช้ -ผัก 35 ชนิด บอก-เดือน-ปีใน การใช้ ประโยชน์ -ปลา ชนิด เห็ด 12 ชนิด ถั่ว/การ/แหล่ง -ผลไม้ 35 ชนิด -ถั่ว 4 ถั่ว ไร่/ขนาด/ ตำแหน่ง	รูปครบ (ต้องหา) รูปครบ ยังไม่ถ่าย รูปต้อง หา
6.เวทีศึกษาองค์	-แบ่งประชุมกลุ่มย่อย		-ข้อมูลการ	มีผู้ให้

ความรู้ในการจัดการ ลุ่มน้ำห้วยเสนง กลุ่ม ย่อย 5 กลุ่มเมื่อ 21 ก.ย. 51 ณ ศาลากลาง หมู่บ้าน	5 กลุ่ม -สมุนไพร -ผัก -ต้นไม้/ผลไม้ -ปลา -เห็ด	มี	นำไปใช้ ประโยชน์	ข้อมูลทุก คนต้องมี รูปทุกคน
7.ศึกษาประวัติศาสตร์ ชุมชน	-เชิญผู้ให้ข้อมูล สอบถาม -นักวิจัยบันทึกข้อมูล	มี -ทำข้อมูล วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น	-การตั้งถิ่นฐาน -ประวัติการตั้ง หมู่บ้าน -ผู้นำหมู่บ้าน -การทำมาหากิน -ปลูกอะไร	-ถ่ายภาพ
8.ประชุมทบทวน กระบวนการทำงาน และตรวจสอบ เรื่องราวข้อมูลเมื่อ วันที่11ต.ค.51 ณ ศาลากลางหมู่บ้าน หนองใหญ่	-ประชุมทบทวน กิจกรรมการวิจัย -นักวิจัยบันทึกข้อมูล -เพิ่มเติมข้อมูล	มี		มี

ข้อมูล -วัฒนธรรมประเพณี -ปฏิทินการทำมาหากิน		ข้อมูลพื้นฐาน ทรัพยากรองค์ความรู้ ข้อมูลชุมชน	- ผัก - ต้นไม้ - ปลา - สมุนไพร - อันลี้วง(แหล่ง) - ผลไม้ป่า ประวัติศาสตร์ชุมชน วัฒนธรรมประเพณี ปฏิทินการทำมาหากิน แผนที่ชุมชน ห้วยเสนา กระบวนการทำงาน	เรื่อง ข้อมูลให้เป็นชุด รูปภาพ บันทึก การประชุม
9.กิจกรรมต่อไป -กิจกรรมสังเคราะห์ ข้อมูล/เรียบเรียง -สรุปข้อมูล		ข้อมูลวิจัย		

6) **เก็บข้อมูลลุ่มน้ำห้วยเสนาเพิ่มเติม** มีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มเติมข้อมูล กระบวนการ / วิธีการ 1. ประชุมทีมวิจัยเพื่อให้เตรียมอุปกรณ์ และเครื่องมือในการออกพื้นที่ เก็บข้อมูลเพิ่มเติมบริเวณลุ่มน้ำห้วยเสนา 2.เตรียมประเด็นเนื้อหา / วัตถุประสงค์ -เตรียมอุปกรณ์ สมุด ปากกา กล้องถ่ายรูป-เตรียมรายละเอียดข้อมูลที่จะลงไปในพื้นที่หาข้อมูลเพิ่มเติม 3.จัดประชุม ณ ศาลากลางหมู่บ้านหนองใหญ่ 4. สรุปผลการประชุม/ได้ข้อมูลเพิ่มเติมจากากรลงพื้นที่ครั้งแรก ทำให้โครงการมีข้อมูลครบตาม

บริเวณลำห้วยเสนง ผลการดำเนินงาน 1.ได้เพิ่มเติมข้อมูลชุดข้อมูล พันธุ์ไม้ เห็ด สมุนไพร ปลา ว่างปลา
2.ได้เพิ่มเติมข้อมูลประวัติศาสตร์ 3.ได้เพิ่มเติมข้อมูลตามฤดูกาล

3.4 ขั้นตอนการเรียนรู้ร่วมชุดโครงการ

การเรียนรู้ร่วมในโครงการวิจัยทั้ง 5 พื้นที่ เป็นอีกกระบวนการหนึ่งในงานวิจัย แต่กระบวนการนี้พี่เลี้ยงจะเป็นคนจัดกระบวนการให้ ทำให้เราได้มีโอกาสได้เรียนรู้การทำงานเป็นชุดเครือข่ายหรือชุดโครงการ ซึ่งมีกระบวนการดังนี้

1) **อบรมพัฒนาเครื่องมือวิจัย** มีวัตถุประสงค์คือ 1.เพื่อเข้าอบรมการสร้างเครื่องมือการทำวิจัยโดยวิทยากรชำนาญการ มีกระบวนการคือ 1. พี่เลี้ยงประสานทีมวิจัย 2. พี่เลี้ยงเตรียมประเด็นเนื้อหาและประสานวิทยากร 3. จัดประชุมอบรมให้ทีมวิจัย 4. สรุปผลการอบรม ผลการดำเนินงาน นายอภิรักษ์ บุญทอง เปิดประชุมในการวิจัยและแนวทางที่ให้เกิดผลประโยชน์ที่เป็นผลส่วนร่วมด้วยในประชมนั้นๆเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามลุ่มน้ำห้วยเสนงในเขตพื้นที่นั้นๆโดยคณะวิจัยทั้ง 5 ตำบลคือ ต.หนองใหญ่ ต.ตาเบา บ.โคกเบง บ.ตะเคียว บ.กะเพาสกวม แต่ละตำบลจะวิจัยไม่เหมือนกันเน้นเน้นแนวทางในการจัดการกับลุ่มน้ำห้วยเสนงอย่างเน้นแบบแผนของชุมชนให้ยั่งยืนเพราะเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำห้วยเสนงที่สามารถพัฒนาแหล่งเรียนรู้เป็นภาคโครงการวิจัยการจัดการลุ่มน้ำห้วยเสนงอย่างเป็นธรรมในชุมชน นายบุญเสริม เลียงสนั่น พุดกุยบรรยายให้แก่นักวิจัยโดยตั้งโจทย์ 3 ข้อ 1.วิจัยคืออะไร คือการศึกษาหาความรู้ในสิ่งนั้นๆเพื่อค้นหาปัญหา 2.ทำไมต้องทำวิจัย เพื่ออยากรู้ปัญหาและช่วยกันแก้ไขปัญหานั้นๆ 3.คาดหวังอะไรบ้าง จากวิจัย คือจะได้ประโยชน์จากสิ่งที่เราวิจัยเช่นความรู้แนวทางวิธีแก้ไขปัญหาพัฒนา สรุป คำว่าวิจัยคือการค้นหาปัญหาต่างๆของชุมชนนั้นๆเพื่อเตรียมการช่วยกันแก้ไขปัญหาและรวบรวมข้อมูลและสรุปการวิเคราะห์ และปฏิบัติการเพื่อให้เกิดกระบวนการในชุมชนโดยมีชุมชนเป็นส่วนร่วมในการวิจัย เพราะเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ให้แก่เด็กและเยาวชน 1.เตรียมการวิจัย คือ ทีม ความรู้ ความเข้าใจ ประกอบด้วยเครื่องมือ พอใจและแก้ไขกับชุมชนและประกอบด้วยแผนที่จะดำเนินกิจกรรม 2.เตรียมการเก็บข้อมูลและรวบรวมตามวิธีการเพื่อทำความเข้าใจร่วมกัน 3.สรุปวิเคราะห์ข้อมูล คือ แยกแยะข้อมูลเพื่อการแก้ปัญหาสถานการณ์ 4.ปฏิบัติการทดลอง และสรุปผล คุณสมบัติของนักวิจัยมีใจรัก ชอบตั้งสังเกต เป็นนักประสาน เสียสละ มีเวลา ชอบเขียน รับฟังความคิดเห็น

ทบทวนโครงการตนเอง (ถาม) 1.ระบุปัญหาชัดเจน 2.โจทย์คำถามวิจัย 3.วัตถุประสงค์ 4.ประเด็น 1หัวข้อที่จะเก็บข้อมูลหลักๆ (ตอบ) 1.เนื่องจากพื้นที่ตำบลหนองใหญ่กำลังมีแนวทางในการพัฒนาแหล่ง

นำด้วยการขุดลอกลำห้วยเนื่องจากแผนพัฒนาของหน่วยราชการที่มุ่งหวังเพียงต้องการปริมาณอย่างเดียว 2.องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการลุ่มน้ำห้วยเสนงมีอะไรบ้าง ที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้และจัดทำหลักสูตรเรียนรู้ในท้องถิ่นได้ 3.เพื่อศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำห้วยเสนงบริเวณ ต.หนองใหญ่ เพื่อจัดทำแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และแหล่งเรียนรู้โดยมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อศึกษาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ ของเด็กและเยาวชนใน ต.หนองใหญ่

2) การทบทวนผลการดำเนินงานการวิจัย มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1.เพื่อให้ทีมงานวิจัยแต่ละพื้นที่ทบทวนการทำงานที่ผ่านมา มานำเสนอข้อมูลของตนแต่ละกลุ่มทีมงานวิจัย รวมทั้งปัญหาและอุปสรรค ซึ่งกระบวนการ 1.พี่เลี้ยงประสานทีมวิจัย 2.พี่เลี้ยงจัดกระบวนการ 3.สรุปกระบวนการ ผลการดำเนินงาน ประสานแจ้งที่ประชุมให้ทราบโดยทีมพี่เลี้ยงเกี่ยวกับประเด็นในที่ประชุม 1.ผลการดำเนินการวิจัย –กระบวนการวิจัยที่ผ่านมา -ผลที่เกิดขึ้น(ข้อดีและข้อเสีย) 2.การบริหารงบประมาณ - (ข้อดีและข้อเสีย) บริหารจัดการเป็นอย่างไร -ข้อเสนอแนะ 3.การจัดการทีมงานวิจัย –บทบาทหน้าที่ –ปัญหาและอุปสรรค –เพิ่มนักวิจัยและที่ปรึกษา 4.ข้อเสนอแนะ –ต่อทีมงานวิจัย –ต่อทีมสนับสนุน -อื่นๆ

ให้แต่ละทีมงานออกมานำเสนอทีมละประมาณ 15 นาทีโดยทีมกลุ่ม 1. บ้านโคกเบง นำเสนอ ทีมวิจัย17คนแบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบแต่ละฝ่าย 1.ฝ่ายเลขานุการ 3 คน 2.ฝ่ายบัญชี 3 คน 3.ฝ่ายจัดสถานที่ 5 คน 4.ฝ่ายปฏิบัติ 6 คน และได้ทำความเข้าใจในชุมชนวางแผนเก็บข้อมูลเรียบเรียง จัดเก็บเข้าเล่มและส่งให้ทางองค์การบริหารส่วนตำบล 1 ชุด 2. บ้านตะเคียว โครงการศึกษารูปแบบและแนวทางแก้ไขปัญหาน้ำเน่าเสียอย่างมีส่วนร่วมประชุมองค์กรท้องถิ่น ต.คอโค อ. เมือง จ.สุรินทร์ การประชุมทีมงานวิจัยและสร้างความเข้าใจร่วมกัน แบ่งหน้าที่รับผิดชอบ ข้อดี ได้รู้จักความเป็นมาของหมู่บ้านตำบล ผู้นำธรรมชาติ และผู้นำสังคม ข้อมูลทรัพยากร ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน 1.ทีมวิจัยขาดความรู้และประสบการณ์ 2.ทีมวิจัยขาดเข้าร่วมกิจกรรมเพราะต้องประกอบอาชีพ 3.การลงสำรวจพื้นที่ ในฤดูน้ำหลากไม่สามารถทำได้ 4.ไม่ทราบชื่อพืชและสัตว์ กิจกรรมที่ผ่านมา 1.ประชุมทีมงานวิจัยและสร้างความเข้าใจร่วมกัน 2.ทำความเข้าใจชุมชน ประสานงานทางอาจารย์ราชภัฏ 3.ประชุมทีมงานวิจัยเพื่อเตรียมทีมเก็บข้อมูล 4. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานประวัติศาสตร์ชุมชน และปฏิทินวัฒนธรรม 3. กลุ่มบ้านกะเพอสะกอม โครงการปลูกผักอินทรีย์ทางเลือกการจัดการลุ่มน้ำห้วยเสนง กิจกรรมที่ผ่านมาได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ข้อมูลหมู่บ้านถิ่นฐาน ข้อดี ประวัติมาการสอบถามผู้เฒ่าของหมู่บ้าน 5 คน ที่ได้มาให้ข้อมูล จัดทำแผนที่ชุมชน กะเพอสะกอม ข้อเสีย ชุมชนยังไม่เข้าใจเรื่องการวิจัยดี การทำงานขาดความร่วมมือ 4.บ้านหนองใหญ่ กิจกรรมที่ผ่านมาประชุมแกนนำชุมชน 9 หมู่บ้าน เพื่อทำความเข้าใจ การลงสำรวจพื้นที่ แบ่งเป็น 5 กลุ่ม กลุ่มสมุนไพร กลุ่มผักผลไม้ กลุ่มสัตว์น้ำ กลุ่มพันธุ์ไม้ 5.บ้าน

คาเบา โครงการวิจัยวัฒนธรรมประเพณีกิจกรรมที่ผ่านมา 1.ประชุมทีมวิจัยทำความเข้าใจ 2.ชี้แจงความเข้าใจกับชุมชนในตำบล 3.วิจัยวางแผนเก็บข้อมูล และเชิญผู้เฒ่ามาเล่าเรื่องในอดีต 4.เก็บตกข้อมูลผู้เฒ่าเล่าความหลัง 5.ศึกษาข้อมูลพื้นฐานชุมชนตำบลคาเบา

3) อบรมการวิเคราะห์ข้อมูลแบบรวมหมู่ กระบวนการ / วิธีการคือ 1. พี่เลี้ยงประสานทีมวิจัย ให้เตรียมสถานที่และผู้เข้าร่วม 2. เตรียมข้อมูลนำเสนอผ่านกระบวนการของพี่เลี้ยง 3. พี่เลี้ยงสรุปกระบวนการผลการดำเนินงาน พี่เลี้ยงนัดประชุมทีมวิจัย 5 ตำบล มีหมู่บ้านเข้าร่วม คือ 1. หมู่บ้านโคกเบง หมู่ที่ 11 ทีมวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลการทำการเกษตรอินทรีย์ อดีต-ปัจจุบัน 2. บ้านหนองใหญ่ วิเคราะห์ข้อมูลโอกาสในการจัดทำแหล่งอนุรักษ์ 3. ตำบลคาเบา วิเคราะห์วัฒนธรรม ในอดีต – ปัจจุบัน แตกต่างกันอย่างไร อันไหนสามารถใช้ในการจัดการทรัพยากรได้ 4. ตำบลเตียว วิเคราะห์ปัญหาน้ำเสียและแนวทางในการแก้ไข จัดการแบบมีส่วนร่วม 5. ตำบลกะเพอสกวม วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ และทางเลือกของการปลูกผัก กำหนดการเวทีอบรมวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยช่วยเสนองกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล แบบรวมหมู่ 1. ทบทวนโจทย์วิจัยแต่ละโครงการ มีเนื้อหาอย่างไรบ้าง 2. ตั้งคำถามนำในการวิเคราะห์ เพื่อตั้งคำถามว่ามีผลกระทบอย่างไรในการวิเคราะห์ 3. จัดกระบวนการวิเคราะห์ (เวที) รูปแบบที่ 1 คือมีวิทยากร ตั้งคำถาม มีคนตั้งคำถาม และช่วยตอบ และจดบันทึกพอวิเคราะห์ข้อมูลเสร็จแล้ว นำมาสรุปประเด็นวิเคราะห์อย่างไรถูกหรือไม่ถูก พอวิเคราะห์แต่ละเรื่องนำมาสู่กระบวนการสังเคราะห์ คือรวมประเด็นหลายเรื่อง ขณะที่นักวิจัยหมู่บ้านหนองใหญ่วิเคราะห์ข้อมูลโอกาสในการจัดทำแหล่งอนุรักษ์ โดยมีการอนุรักษ์พันธุ์พืชสมุนไพร และการอนุรักษ์พันธุ์ปลา และบอกเขตที่ตั้งของหมู่บ้านและที่สำคัญของหมู่บ้าน

4) อบรมการเขียนรายงานความก้าวหน้า วัตถุประสงค์คือ 1.เพื่ออบรมการเขียนรายงานความก้าวหน้า กระบวนการ / วิธีการ 1. ประสานทีมวิจัย/ที่ปรึกษาเตรียมเอกสารแต่ละเรื่องแต่ละหมู่ที่ได้ข้อมูลมาเพื่อเรียบเรียงให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ และนำมาเขียนรายงานได้ 2. เตรียมข้อมูลที่แต่ละหมวดหมู่ ที่ได้มาเอามารวบรวม และจัดหมวดหมู่ออกมา เพื่อนำมาเขียนรายงานต่อไป 3. จัดประชุม ณ วัดโคกกะนัง ต.คอโค อ.เมือง จ.สุรินทร์ 4. สรุปผลการประชุม ผลการดำเนินงาน ทำให้เราได้เรียนรู้ถึงการ เขียนรายงานจากข้อมูลที่เก็บมาได้ ว่ามีที่อย่างกี่ชนิด รายละเอียดมีอะไรบ้าง และจัดเป็นหมวดหมู่ เพื่อเตรียมเข้าเล่มต่อไป

5) นำเสนอรายงานการวิจัย กระบวนการ / วิธีการ 1.ประชุมทีมวิจัย / ที่ปรึกษา –เตรียมวางแผนการนำเสนอว่าให้ใครเป็นผู้นำเสนอ –แบ่งหน้าที่การนำเสนอกับนักวิจัยในเรื่องที่จะนำเสนอกับ

นักวิจัยในเรื่องที่จะนำเสนอในแต่ละเรื่องต่อไป 2. ประเด็นเนื้อหา / วัสดุอุปกรณ์ –นักวิจัยเตรียมข้อมูลในเรื่องที่จะนำเสนอ 3. จัดประชุม/ ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ 4.สรุปผลการประชุม ผลการดำเนินงาน -นักวิจัยได้นำเสนอผลงานที่ทำการวิจัยมาให้กันสาธารณะ นักวิชาการ ได้ทราบแนวทางวิธีการและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และคำแนะนำจากนักวิชาการเพื่อมาปรับปรุงในทีมงานวิจัยต่อไป

3.5 ขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูลและเรียบเรียงข้อมูล

สรุปวิเคราะห์ข้อมูลการจัดหมวดหมู่ชุดความรู้ วัตถุประสงค์ 1.เพื่อเรียบเรียงข้อมูลและสังเคราะห์/จัดหมวดหมู่เบื้องต้น กระบวนการ / วิธีการ 1.ประสานทีมวิจัย / ที่ปรึกษา –ประชุมทีมวิจัยเพื่อนำข้อมูลที่ได้แต่ละกลุ่มแยกเป็นชุดไป 2.ประเด็นเนื้อหา / วัสดุอุปกรณ์ –เตรียมข้อมูลที่ได้มาแต่ละกลุ่มแต่ละหมวดเพื่อมาสังเคราะห์เป็นหมวดหมู่ และเป็นชุดความรู้ต่อไป 3. จัดประชุม ณ ศาลากลางหมู่บ้านหนองใหญ่ 4. สรุปผลการประชุม –ได้ทราบข้อมูลแต่ละหมวดหมู่

3.6 ขั้นตอนจัดทำแผนและนำเสนอข้อมูล

ระดมแนวทางจัดการทรัพยากรกลุ่มน้ำห้วยเสนง มีวัตถุประสงค์ 1.เพื่อวิเคราะห์ปัญหาการจัดการทรัพยากรกลุ่มน้ำและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์ 2.เพื่อระดมแนวทางในการจัดการด้วยความรู้ท้องถิ่น มีกระบวนการและวิธีการดังนี้ 1.ประสานทีมวิจัย / ที่ปรึกษา -ประสานผู้นำชุมชน 9 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 3 คน –ประสานวิทยากร 2. ประเด็นเนื้อหา / วัสดุอุปกรณ์ –เตรียมข้อมูลในการจัดการแหล่งเรียนรู้ว่าจะเลือกบริเวณใด -หาแนวทางร่วมกันในการดูแลลำน้ำห้วยเสนงเพื่อให้ถือปฏิบัติและมีส่วนร่วมทั้งตำบล ได้เข้าใจและมีความสามัคคีอนุรักษ์ทรัพยากรกลุ่มน้ำห้วยเสนงให้เยาวชนได้ศึกษาหาความรู้ต่อไป 3. จัดประชุม ณ หอประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่ 4. สรุปผลการประชุม ผลการดำเนินงาน –ทำให้ชุมชนในตำบลหนองใหญ่ได้รับรู้การทำงานวิจัย -ทำให้เด็กและเยาวชน ในตำบล และนอกตำบลได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้จากทรัพยากรกลุ่มน้ำห้วยเสนง -ผู้นำชุมชนได้มีส่วนร่วมช่วยสนับสนุน ทั้งความคิดและความร่วมมือร่วมใจเพื่ออนุรักษ์ให้เด็กและเยาวชนได้รู้ถึงคุณค่าพลังแห่งความสำเร็จของการทำงานวิจัย ชุมชนเกิดความสุข

3.7 กิจกรรมปฏิบัติการในระยะที่ 2

1) **กิจกรรมจัดทำร่างแผนปฏิบัติการทรัพยากรและการเรียนรู้** มีวัตถุประสงค์ 1.เพื่อสรุปแนวทางของแผนและวางแผนในการจัดทำแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น กระบวนการ / วิธีการ 1.ประชุมทีมวิจัยเพื่อร่วมกันร่างแผนทรัพยากรกลุ่มน้ำห้วยเสนงว่าจะเลือกบริเวณใดบ้างที่เหมาะสม เพื่อจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ 2.ประเด็นเนื้อหา / วัสดุอุปกรณ์ -แยกตามหมวดหมู่ที่ได้สำรวจและเก็บข้อมูลมา เช่น วังปลา สมุนไพร ผักผลไม้ พันธุ์ เป็นต้น –วังปลาจะเลือกบริเวณใดเป็นแหล่งเรียนรู้ –สมุนไพรจะเลือกบริเวณใดเป็นแหล่งเรียนรู้ 3. จัดประชุม ณ ศาลากลางหมู่บ้านหนองใหญ่ 4. สรุปผลการประชุม ผลการดำเนินงาน ร่างแผนปฏิบัติการการจัดการทรัพยากรกลุ่มน้ำห้วยเสนงและการจัดการเรียนรู้

2) **กิจกรรมนำเสนอข้อมูลและแนวทางการจัดการทรัพยากรกลุ่มน้ำห้วยเสนงเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และจัดทำหลักสูตร** มีวัตถุประสงค์ 1.เพื่อเตรียมเวทีนำเสนอข้อมูลกับชุมชน กระบวนการ / วิธีการ 1.ประสานทีมวิจัย -ประชุมทีมวิจัยเพื่อเตรียมข้อมูลและหาแนวทางในการที่จะจัดการทรัพยากรกลุ่มน้ำห้วยเสนงโดยช่วยกันออกความคิด วิธีการดำเนินการว่าควรเป็นไปในรูปแบบใด 2.ประเด็นเนื้อหา / วัสดุอุปกรณ์ ผลการดำเนินงาน 1.ได้ชุดข้อมูลการนำเสนอ 2.ได้แผนงานปฏิบัติการนำเสนอ 3.ได้กำหนดการในวันนำเสนอ 4.ได้รายชื่อการออกหนังสือเชิญ

3) **กิจกรรมสำรวจแหล่งเรียนรู้** จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับพี่เลี้ยง บทสรุปพบว่าข้อมูลไม่ครบจึงมีกิจกรรมสำรวจแหล่งเรียนรู้เพื่อเพิ่มเติมข้อมูล ซึ่งนักวิจัยร่วมกับชุมชนเดินตามจุดเพื่อเก็บข้อมูล เพื่อเพิ่มเติมในแต่ละจุดให้มีสมบูรณ์มากขึ้น

4) **กิจกรรมจัดทำป้ายแหล่งเรียนรู้** การจัดทำแหล่งเรียนรู้ หลังจากมีการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด ค้นหาจุดสำคัญผ่านแผนที่ทำมือ จึงมีการลงสำรวจพื้นที่ที่จะทำเป็นจุดเรียนรู้ และจัดทำข้อมูลทั้งหมด และจัดทำเอกสาร จึงมีการลงพื้นที่ติดป้ายแหล่งเรียนรู้ เตรียมกระบวนการ ผู้รู้ พื้นที่ นักวิจัยร่วมกับชุมชนช่วยกันติดป้ายแหล่งเรียนรู้ทั้ง 12 จุด

5) **ทดลองจัดกระบวนการเรียนรู้ 3 ครั้ง** การจัดกระบวนการหลักสูตรแหล่งเรียนรู้ จากพื้นที่พร้อม จึงมีการทำหนังสือประสานกับทางโรงเรียนบ้านหนองใหญ่ ทีมวิจัยได้วันเวลา มีการพูดคุยเพื่อจัดเตรียมงาน เช่น ผู้รู้ ป้ายชื่อ นิทรรศการ อุปกรณ์ในการนำเสนอ ซึ่งการทดลองแหล่งเรียนรู้ผ่านกระบวนการดังนี้

เวลา	เนื้อหา	วิทยากร
09.00 น.	นัดที่ประชุม ศาลากลางหมู่บ้าน / แนะนำกระบวนการเรียนรู้/ แนะนำวิทยากร/แบ่งกลุ่มนักเรียน	-สมนึก สัชชานนท์ -สมชาย ไกรเกท -ธีรพล อัครปรีชญามืออง
	จุดเรียนรู้ที่ 1 ระบบนิเวศป่าริมน้ำ	-นายสังวาล สมานทอง -นายสมชาย ไกรเกท
	จุดเรียนรู้ที่2 อันติวงเจริยและเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ	-นายสังวาล สมานทอง -นายก๊วล สังสมานนท์ -นายบุญเกื้อน สายแสง จันทร์
	จุดเรียนรู้ที่3 ปลาแม่น้ำและพันธุ์ปลา	-นายอุทา สัชชานนท์ -นายสังวาล สมานทอง -นายสมนึก สัชชานนท์
	จุดเรียนรู้ที่4 เครื่องมือการทำมาหากินและการจับปลาลุ่มน้ำห้วย เสนง	-นายอุทา สัชชานนท์ -นายสังวาล สมานทอง -นายบุญจันทร์ สายรัตน์ -นายประนอม นิลปีย์
	จุดเรียนรู้ที่5 ตำนานประวัติศาสตร์	-นายชัยวัฒน์ บุญญ์ดี -นายองอาจ สัชชานนท์ -นายเอีย สัชชานนท์ -นายสมชาย ไกรเกท
12.00 น. รับประทานอาหารกลางวันที่ย้ายป่า		
13.00 น	จุดเรียนรู้ที่6 ผลไม้ริมน้ำและผักริมน้ำห้วยเสนง	-นางสาวก -นางวันเพ็ญ -นางจิราพร
	จุดเรียนรู้ที่7 สมุนไพร	-นายพอน อาจยิ่งยง
15.00 น	สรุปแต่ละกลุ่ม นำเสนอ อภิปรายเดิมข้อมูล และประเมินผล	นักวิจัยและอาจารย์

6) **กิจกรรมนำเสนอข้อมูลและจัดทำแนวทางหลักสูตรร่วมกับโรงเรียน** นักวิจัยจัดทำข้อมูลเพื่อเตรียมนำเสนอข้อมูลกับโรงเรียน ประสานวันเวลากับทางโรงเรียน เพื่อเตรียมจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับโรงเรียน ซึ่งทางนักวิจัยได้นำเสนอข้อมูล แล้วร่วมแลกเปลี่ยน ให้ความเห็น ผลการดำเนินกิจกรรม โรงเรียนมีมติไปร่างแล้วนำเสนอข้อมูลให้กับนักวิจัย ทดลองหลักสูตรเบื้องต้น

3.8 สรุปและเขียนรายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์

เป็นการนำข้อมูลทั้งหมดมาสรุปพร้อมกับพี่เลี้ยง โดยมีการสรุปผลการศึกษาที่ผ่านมา และเรียบเรียงข้อมูล ซึ่งมีกระบวนการ 1. ประสานทีมวิจัย - ประชุมทีมวิจัย ให้รวบรวมเนื้อหาและข้อมูลเพื่อนำมาเรียบเรียงเตรียมเข้าเล่ม 2. ประเด็นเนื้อหา/วัสดุอุปกรณ์ - เตรียมข้อมูลที่ยังขาดไม่ครบเพื่อนำมารวบรวมให้สมบูรณ์ 3. จัดประชุม / ณ ศาลากลางหมู่บ้านหนองใหญ่ 4. สรุปผลการประชุมผลการดำเนินงาน- ทำให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นเพราะได้ข้อมูลมาครบตามความเป็นจริงมากที่สุด

บทที่ 4

ผลการศึกษา

โครงการ ศึกษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำห้วยเสนงเพื่อพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน บ้านหนองใหญ่ ต.หนองใหญ่ อ.ปราสาท จ.สุรินทร์ มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจกรรมดังนี้ คือ 1.เพื่อศึกษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำห้วยเสนงบริเวณตำบลหนองใหญ่ 2.เพื่อจัดทำแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน 3.เพื่อจัดทำหลักสูตรการเรียนรู้ท้องถิ่นลุ่มน้ำห้วยเสนงในบริเวณตำบลหนองใหญ่ 4.เพื่อศึกษาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ของเด็กเยาวชนในตำบลหนองใหญ่

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้ทำตามแผนงานกิจกรรมที่ตั้งไว้เป็นหลัก มีการปรับเพื่อให้สามารถตอบคำถามวิจัยในบางส่วน ซึ่งจากการศึกษาได้ผลตามวัตถุประสงค์ของโครงการดังนี้ คือ

4.1 วัตถุประสงค์ข้อ 1

เพื่อศึกษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำห้วยเสนงบริเวณตำบลหนองใหญ่ การศึกษาข้อมูลในครั้งนี้ ซึ่งค้นพบข้อมูลดังนี้ คือ องค์ความรู้ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับทรัพยากรลุ่มน้ำห้วยเสนง

4.1.1 ความรู้เรื่องอันลึงหรือ (วังปลา)

อันลึงหรือวังปลา เป็นที่อยู่อาศัยของปลาซึ่งชาวบ้านมักเรียกกันเป็น”อันลึง” ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันอันลึงหรือวังปลามีความเปลี่ยนแปลงไปมากเนื่องจากการไหลของน้ำทำให้มีขนาดใหญ่ โกงลึก ดิน ไม่เท่ากัน ทำให้มีปลาหลายชนิดอาศัยอยู่ตามอันลึงหรือวังปลาไม่เหมือนกันบางอันลึงมีปลามาก บางอันลึงมีปลาน้อย ทั้งนี้การศึกษาเรื่องอันลึงหรือวังปลาช่วยให้เราถึงที่อยู่อาศัยของปลา เป็นการอนุรักษ์พันธุ์ปลาให้อยู่ในเขตลุ่มน้ำห้วยเสนง ซึ่งมีทั้งหมด 17 อันลึง ดังนี้

1) อันลี้วตรงาง อยู่ทางเหนือติดถนนสุรินทร์- ช่งจอม

อันลี้วตรงาง เรียกตามชื่อคันตรงางที่มีขนาดใหญ่อยู่ริมตลิ่ง ซึ่งมีอยู่ในปัจจุบัน และมีคันไม้อยู่ริมตลิ่งอีกมากมาย อันลี้วนี้มีความยาว 80 เมตร กว้าง 10 เมตร ลึก 3 เมตร ปลาที่พบมีประมาณ 30 ชนิด

2) อันลี้วเยียง อยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านสตึง

อันลี้วเยียง อยู่ในคุ่มบ้านสตึงหรือทำนบกบ้านก๊วล โดยชาวบ้านก๊วลเป็นคนมาปิดทำนบกเพื่อเอาน้ำทำการเกษตร อันลี้วนี้เรียกตามชื่อของคันยางที่มีมากมายอยู่ริมตลิ่ง ปัจจุบันทางองค์การบริหารส่วนตำบลมีโครงการสร้างถนนจากบ้านโคกโค้งมายังบ้านสตึง อันลี้วนี้มีความยาว 100 เมตร กว้าง 15 เมตร ลึก 4 เมตร ปลาที่พบประมาณ 30 ชนิด

3) อันลี้วเยียง อยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านหนองใหญ่

อันลี้วเยียง อันลี้วนี้มีคันยางนา ล้มลงไปใต้น้ำและมีคันยางอยู่ริมตลิ่งอีกมาก สมัยก่อนชาวบ้านหนองใหญ่ทั้งหมดจะมาอาบน้ำในบริเวณนี้ อันลี้วนี้มีความยาว 80 เมตร กว้าง 15 เมตร ลึก 4 เมตร ปลาที่พบประมาณ 30 ชนิด

4) อันลี้วสองสอง อยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านหนองใหญ่

อันลี้วสองสอง ในอดีตอันลี้วนี้มีชาวบ้านไปพบหอย(สองสอง) เป็นจำนวนมาก ตามความสมบูรณ์แต่โบราณ ปัจจุบันเลยเรียกอันลี้วนี้ว่า”สองสอง” อันลี้วนี้มีความยาว 100 เมตร กว้าง 20 เมตร ลึก 3 เมตร มีตอไม้ขนาดใหญ่ใต้น้ำประมาณ 10 ตอ ปลาที่พบประมาณ 30 ชนิด

5) อันลี้วเจรีย อยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านหนองใหญ่

อันลี้วเจรีย ในอดีตมีคันไถ 2 คันอยู่ริมตลิ่ง มีอายุประมาณ 1,000 ปี ปัจจุบันถูกชาวบ้านตัดทำลายหมด เลยเรียกตามอดีตอันลี้วเจรีย อันลี้วนี้มีความยาว 80 เมตร กว้าง 15 เมตร ลึก 4 เมตร ในอดีตมีหลักไม้ปักอยู่ในน้ำเป็นแถว 4-5 คัน

6) อันลี้วเพะตึก อยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านหนองใหญ่

อันลี้วเพะตึก ในอดีตชาวบ้านขาดแคลนน้ำเลยอาศัยน้ำในอันลี้วเพะตึก เป็นแหล่งหาน้ำไปบริโภคในหน้าแล้ง ปัจจุบันอันลี้วนี้ยังมีความสมบูรณ์ อันลี้วนี้มีความยาว 20 เมตร กว้าง 10 เมตร ลึก 3 เมตร ปลาที่พบมีหลายชนิด

7) อันลึงสวาย อยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านหนองใหญ่

อันลึงสวาย เรียกชื่อตามคันมะม่วง หรือ คันมะม่วงที่มีขนาดใหญ่อยู่ริมตลิ่ง ปัจจุบันชาวบ้านตัดคันมะม่วงแล้ว เมื่อ พ.ศ. 2550 อันลึงนี้มีมีความยาว 30 เมตร กว้าง 10 เมตร ลึก 10 เมตร ปลาที่พบ 10 ชนิด

8) อันลึงตาเขียว อยู่ที่ทำนบบ้านลำโรง ทางทิศใต้ของหมู่บ้านหนองใหญ่

อันลึงตาเขียวหรือทำนบบ้านลำโรง ได้มีการปิดทำนบโดยชาวบ้านลำโรง โดยตาเขียวเป็นคนกันทำนบ อันลึงนี้เรียกชื่อตามชื่อคันไม้ขึ้นอยู่ตามริมตลิ่ง เป็นจำนวนมาก อันลึงนี้มีความยาว 100 เมตร กว้าง 20 เมตร ลึก 4 เมตร ปลาที่พบหลายชนิด

9) อันลึงตาเย็บ อยู่ที่ทำนบใหม่หรือที่ทิศใต้ของหมู่บ้านหนองใหญ่

อันลึงตาเย็บหรือทำนบใหม่ โดยมีชาวบ้านมาช่วยปิดทำนบ อันลึงนี้เรียกตามชื่อของคนแก่ที่ทำนบบริเวณนั้นชื่อว่าตาเย็บ ในอดีตเป็นอันลึงที่มีคันใหญ่มีป่าทึบอยู่ริมตลิ่ง และยื่นออกมาริมน้ำซึ่งคนสามารถเดินเข้าแม่น้ำได้ มีชาวบ้านอื่นมาทางเพื่อหวังที่จะจับปลาช่วงหน้าแล้ง ระหว่างพ.ศ.2521-2523 หลังจากนั้นมาเกิดปลาแม่น้ำในตอนเช้าในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ถึง เดือนมีนาคม ของทุกปีมาจนถึงปีพ.ศ.2532 หลังจากนั้นมาป่าไม้ถูกทำลายมากจนริมตลิ่งโล่งและปรากฏว่าปลาเล็กมาตั้งแต่นั้นมา ปัจจุบันอันลึงนี้ยังมีความอุดมสมบูรณ์ อันลึงนี้มีความยาว 100 เมตร กว้าง 20 เมตร ลึก 4 เมตร มีตอไม้ในน้ำจำนวน 15 ตอ มีปลาประมาณ 30 ชนิดอาศัยอยู่ในบริเวณนี้

10) อันลึงดา อยู่ทิศทำเลเลี้ยงสัตว์ ทางทิศใต้ของหมู่บ้านหนองใหญ่

อันลึงดาหรือดา เรียกตามที่พบหินดินดานเป็นชั้นๆอยู่ใต้น้ำมีไม้จมอยู่ในน้ำปัจจุบันยังมีอยู่บางส่วนอันลึงนี้มีความยาว 150 เมตร กว้าง 15 เมตร ลึก 4 เมตร พบปลาหลายชนิด

11) อันลึงอันโกจ มีชื่อเรียกอย่างนี้ก็มีคันอันโกจ(ขาบา) เกิดขึ้นตามริมตลิ่ง แต่ตอนนี้ไม่มีแล้ว

12) อันลึงเขมา ลักษณะที่เรียกอันลึงเขมาก็เพราะว่าตรงนั้น มีวัชรดำนึ่งลงมาค้ำน้ำเลยล้นลงมากอหักตายจึงเรียกชื่อนี้

13) อันลึงกะล่องหอยที่เรียกกันว่าอย่างนี้เป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ จำพวก หอย ปู ปลา ชุกชุม ชาวบ้านใช้เป็นทำนบน้ำหึ่งล่องแห่งในที่ตรงนั้น คือ อันลึงเชียง อันลึงกะล่องหอยในตอนนั้น

14) อันลึงเยี่ยงทนต์ที่เรียกชื่ออันลึงนี้ในสมัยนั้นชาวบ้านต้องการน้ำใช้ในการทำไร่ ทำสวนทำนาค้าขาย การเกษตรประจำปีจึงปิดทนต์กันน้ำ เข้าไร่เข้านาในสมัยนั้นจึงเรียกชื่ออันลึงเยี่ยงกะนบหรือทนต์ตา เตียบถึงทุกวันนี้

15) อันลึงทนต์แทมยี่เรียกชื่อนี้เพราะว่ามีการปิดทนต์ใหม่ของชาวบ้านหนองใหญ่เพื่อใช้ประโยชน์ในการทำนาประจำปีของชาวบ้าน และเป็นแหล่งน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำ ทุกชนิดที่อาศัยอยู่จนถึงทุกวันนี้

16) อันลึงระไซร์มีชื่อเรียกอันลึงนี้ก็เพราะว่ามีคันระไซร์เปร็น (ระไซร์ป่า) มีมากตามริมตลิ่งโดยมีพื้นที่กว้างใหญ่มากจนถึงทุกวันนี้

17) อันลึงห้วยเปียมที่มีชื่อเรียกอย่างนี้เพราะเป็นที่แยกของแหล่งน้ำ 3 แยกมาบรรจบรวมกันจึงมีชื่อเรียกว่าอันลึงห้วยเปียมจนถึงทุกวันนี้

4.1.2 ความรู้เรื่องพันธุ์ปลาในห้วยเสนง

จากข้อมูลการศึกษาวิจัยพบพันธุ์ปลา 36 ชนิด ดังนี้ คือ

1) **เตรียกะโตง หรือปลาเข็ม** ลักษณะทั่วไป เป็นปลาหนัง อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงตามหนอง ห้วย ชอบลอยตัวมาอยู่เหนือผิวน้ำ มีช่องปากยาวฟันแหลม วางไข่บริเวณพุ่มไม้ในหนอง กินปลาตัวเล็ก ใส้เดือน และกุ้งเป็นอาหาร น้ำหนัก ประมาณตัวละ 100 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการจับ ไม้ปัก และอวน การประกอบเป็นอาหาร นิยมนำมาปิ้งย่างหรือทอด ราคาจำหน่ายปลาสดกิโลกรัมละ 40 - 50 บาท ปลาตากแห้งกิโลกรัมละ 100-200 บาท

2) **เตรีย กะสาน หรือปลาซ่อนหางแดง** ลักษณะทั่วไป เป็นปลาเกล็ด อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงตามห้วย ชอบอาศัยอยู่ตามท่อนไม้ และใบไม้ กินปลาตัวเล็ก เจริญ ไข่เค็ม และกุ้งเป็นอาหาร น้ำหนักประมาณตัวละ 200-300 กรัมเครื่องมือที่ใช้ในการจับ เบ็ด และไซ การประกอบเป็นอาหารนิยม นำมาต้มยำ หรือย่างราคาจำหน่ายไม่นิยมขาย

3) **เตรียกะจิง หรือปลากะทิง** ลักษณะทั่วไปเป็นปลาหนัง อาศัยอยู่เป็นคู่ตามน้ำไหลตามหนอง ห้วย วางไข่บริเวณซอก ขอนไม้ โพรงไม้ ตอไม้ใต้น้ำ กินปลาตัวเล็ก แมลง ไข่เค็ม และกุ้งเป็นอาหารน้ำหนักประมาณตัวละ 400-2,000 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการจับ แห เบ็ดราว และเบ็ดคันการประกอบเป็นอาหารนิยมนำมาปิ้ง คั่วหรือทอด ราคาจำหน่ายปลาสดกิโลกรัมละ 160-180 บาท

4) **เตரியกะมัน** ลักษณะทั่วไป เป็นปลาเกล็ด อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงขนาดใหญ่ตามห้วย
วางไข่บริเวณพุ่มไม้ เป็นปลาที่เคลื่อนไหวเร็ว ตกใจง่าย กินปลาตัวเล็กและไส้เดือนเป็นอาหาร น้ำหนัก
ประมาณตัวละ 500-1,000 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการจับ เบ็ด แห และอวน การประกอบเป็นอาหารนิยม
นำมาต้ม ปิ้งย่าง นึ่งหรือทอด ราคาจำหน่าย ปลาสดกิโลกรัมละ 50-60 บาท

5) **เตரியกันเจาะลาย หรือปลาเขยงลาย** ลักษณะทั่วไปเป็นปลาหนัง อาศัยอยู่ตามพุ่มไม้
ขอนไม้ในห้วยวางไข่ตามน้ำไหล กินแมลง และไส้เดือนเป็นอาหาร น้ำหนักประมาณตัวละ 100 กรัม
เครื่องมือที่ใช้ในการจับ เบ็ดราว เบ็ดคัน แห และอวน การประกอบเป็นอาหารนิยมนำมาแกง ย่างหรือ
ทอด ราคาจำหน่าย ปลาสดกิโลกรัมละ 50-60 บาท

6) **เตரியกะรัญ หรือปลาหมอ** ลักษณะทั่วไปเป็นปลาเกล็ด อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงตามห้วย
วางไข่ตามพุ่มไม้ กินแมลง ไส้เดือน และกุ้งเป็นอาหาร น้ำหนักประมาณตัวละ 50-500 กรัม เครื่องมือที่
ใช้ในการจับ เบ็ด ไซ แห และอวน การประกอบเป็นอาหารนิยมนำมาแกง ย่างหรือทอด ราคาจำหน่าย
ปลาสดกิโลกรัมละ 50-60 บาท

7) **เตรียกะเราะ** ลักษณะทั่วไปเป็นปลาเกล็ด อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงตามห้วย วางไข่ตามพุ่มไม้ ขอนไม้ โพรงไม้ ตอไม้ น้ำหนักประมาณตัวละ 100-500 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการจับ เบ็ด ไซแห และอวน การประกอบเป็นอาหาร นิยมนำมาแกง ปิ้ง ย่างหรือทอด ราคาจำหน่าย ปลาสดกิโลกรัมละ 50-60 บาท

8) **เตรียกะเริม หรือปลากัด** ลักษณะทั่วไปเป็นปลาเกล็ด อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงตามห้วย วางไข่ตามกอหญ้าริมน้ำ กินไส้เดือน ลูกน้ำ แมลงเป็นอาหารน้ำหนัก ประมาณ 15-20 ตัว/หนัก 100 กรัมเครื่องมือที่ใช้ในการจับ สสวิง การประกอบเป็นอาหารนิยมนำมาทำหมก หรือแกงอ่อม

9) **เตரியกะเอ็ด** ลักษณะทั่วไปเป็นปลาหนัง อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงตามโคลนตมในลำห้วย วางไข่ตามพุ่มไม้ กินไส้เดือน และสัตว์น้ำขนาดเล็กเป็นอาหาร น้ำหนักประมาณ 10 ตัวจะหนัก 20 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการจับ สวิง และแยง การประกอบเป็นอาหารนิยมนำมาทำแกง ปิ้ง ย่างหรือทอด ราคาจำหน่าย ปลาสดกิโลกรัมละ 40-50 บาท

10) **เตரியขอพะเนกทม หรือปลาขาวตาโต** ลักษณะทั่วไปเป็นปลาเกล็ด อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงตามห้วย วางไข่ตามพุ่มไม้ ขอนไม้ โพรงไม้ กินไส้เดือน และแมลงเป็นอาหาร น้ำหนักประมาณ ตัวละ 50-200 กรัมเครื่องมือที่ใช้ในการจับ เบ็ด แห และอวน การประกอบเป็นอาหารนิยมนำมาทำแกง ปิ้ง ย่างหรือทอด ราคาจำหน่าย ปลาสดกิโลกรัมละ 40-50 บาท

11) **เตரியขอกะบาลเริง หรือปลาขาวหัวแข็ง** ลักษณะทั่วไปเป็นปลาเกล็ด อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงตามห้วย วางไข่ตามพุ่มไม้ ขอนไม้ โพรงไม้กินไส้เดือน กินปลาเล็กเป็นอาหาร น้ำหนักประมาณ ตัวละ 200-2,000 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการจับ เบ็ด แห และอวน การประกอบเป็นอาหารนิยมนำมา ต้ม ย่างหรือทอดราคาจำหน่ายปลาสดกิโลกรัมละ 40-50 บาท

12) **เตรียจัวา หรือปลาจิ่ว** ลักษณะทั่วไปเป็นปลาเกล็ด อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูง ชอบอยู่ตาม ห้วยวางไข่ตามห้วย กินแมลงเป็นอาหาร น้ำหนักประมาณ 100 ตัวจะหนัก 100 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการจับไซ และแยง การประกอบเป็นอาหาร นิยมนำมาต้ม หมก หรือทำปลาจ่อมไว้กินราคาจำหน่าย ปลาจ่อมกิโลกรัมละ 40-50 บาท

13) **เตรียชลัง หรือปลากด** ลักษณะทั่วไปเป็นปลาหนังเนื้ออ่อน อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูง ชอบอยู่ตามขอนไม้ โปรงไม้ในห้วย วางไข่ตามพุ่มไม้ ขอนไม้ โปรงไม้ คอไม้ กินแมลง ไล่เคียน และ ปลาตัวเล็กเป็นอาหาร น้ำหนักประมาณตัวละ 200-2,000 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการจับ เบ็ด แห และอวน การประกอบเป็นอาหาร นิยมนำมาต้ม ย่างหรือทอดราคาจำหน่ายปลาสดกิโลกรัมละ 120-180 บาท

14) **เตรียชลังขอ หรือปลากดขาว** ลักษณะทั่วไปเป็นปลาหนัง อาศัยอยู่กันเป็นกลุ่มตามห้วย หนองวางไข่ตามพุ่มไม้ ขอนไม้ โปรงไม้ คอไม้ กินแมลง ไล่เคียน และปลาตัวเล็กเป็นอาหาร น้ำหนัก

ประมาณตัวละ 200-1,000 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการจับ เบ็ด แห ไซ และแยง การประกอบเป็นอาหาร นิยมนำมาต้ม ย่างหรือทอด ราคาจำหน่าย ปลาสดกิโลกรัมละ 80-120 บาท

15) เทรีย์ขุ่น หรือปลาหลด ลักษณะทั่วไป เป็นปลาหนัง อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงตามห้วย หนองทุ่งนา วางไข่บริเวณโคลนตม ริมฝั่งห้วย ชอบหากินเวลากลางวัน กินแมลง ไม้ไผ่เดือน และกุ้งเป็นอาหาร น้ำหนักประมาณตัวละ 50-100 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการจับเบ็ดราว เบ็ดคัน และ การประกอบเป็นอาหาร นิยมนำมาต้ม ปิ้ง ทอด หรือทำปลาตากแห้งไว้กิน ราคาจำหน่ายปลาสดกิโลกรัมละ 120-140 บาท

16) เทรีย์ตะเพียน หรือปลาตะเพียน ลักษณะทั่วไป เป็นปลาเกล็ด อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงตามห้วย หนอง วางไข่บริเวณพุ่มไม้ กินแมลง ไม้ไผ่เดือน และกุ้งเป็นอาหาร น้ำหนักประมาณตัวละ 500-2,000 กรัมเครื่องมือที่ใช้ในการจับแห และอวนการประกอบเป็นอาหารนิยมนำมาต้ม ปิ้ง ย่างหรือทอด ราคาจำหน่ายปลาสดกิโลกรัมละ 60-80 บาท

17) **เตรียตะออน หรือปลาเนื้ออ่อน** ลักษณะทั่วไปเป็นปลาหนัง อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูง ชอบอยู่ตามขอนไม้ โปรงไม้ในห้วยบริเวณที่น้ำไหลไม่แรง วางไข่ตามพุ่มไม้ กินแมลง ไล่เดือน กุ้ง ฟิช น้ำและปลาตัวเล็กเป็นอาหารน้ำหนัก ประมาณตัวละ 500-4,000 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการจับ เบ็ดราว เบ็ดคัน อวน ไซ และแหการประกอบเป็นอาหาร นิยมนำมาแกง ปิ้งย่างหรือทอดราคาจำหน่ายปลาสดกิโลกรัมละ 150-180 บาท

18) **เตรียแנג หรือปลาดุกยักษ์** ลักษณะทั่วไปเป็นปลาหนัง อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูง ชอบอยู่ตามห้วย วางไข่ตามพุ่มไม้ กินแมลง ไล่เดือน และปลาตัวเล็กเป็นอาหาร น้ำหนักประมาณตัวละ 500-2,000 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการจับ เบ็ดราว เบ็ดคัน อวน ไซ และแหการประกอบเป็นอาหาร นิยมนำมาแกง ปิ้งย่างหรือทอดราคาจำหน่าย ส่วนมากนำมาเลี้ยง ไม่นิยมขาย

19) **เตรียคัมแเรีย หรือปลานู้** ลักษณะทั่วไปเป็นปลาเกล็ด อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูง ชอบอยู่ตามห้วย วางไข่ตามพุ่มไม้ในห้วย กินไล่เดือน และปลาตัวเล็กเป็นอาหาร น้ำหนักประมาณตัวละ 300-2,000 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการจับ เบ็ดราว เบ็ดคัน อวน ไซ และแหการประกอบเป็นอาหาร นิยมนำมาแกง ปิ้งย่างหรือทอด ไม่นิยมขาย

20) **เตรียปะตัว หรือปลาซ่อน** ลักษณะทั่วไป เป็นปลาเกล็ด อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงตามห้วย วางไข่ตาม ริมห้วย ค้ำยันการทำรังกับกอหญ้า หากินตามผิวน้ำบริเวณน้ำตื้น กินกบ กุ้ง ปู เจียด ไข่เดือน และปลาตัวเล็กเป็นอาหาร น้ำหนักประมาณตัวละ 500-4,000 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการจับ เบ็ดคัน อวน ไซ แห และจั่นการประกอบเป็นอาหารนิยมนำมาต้ม แกง ปิ้ง ย่าง นึ่ง หมก ก้อย หรือทอด ราคาจำหน่าย ปลาสดกิโลกรัมละ 60-80 บาท ปลาตากแห้งกิโลกรัมละ 100 บาท

21) **เตรียแนง หรือปลาตุกนา** ลักษณะทั่วไป เป็นปลาหนัง อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงตามห้วย ทุ่งนา หนอง และสระน้ำทั่วไป วางไข่ตามบริเวณกอหญ้าริมห้วย กินไข่เดือน มด และปลาตัวเล็กเป็น อาหารน้ำหนักประมาณ 7-8 ตัวละ 1,000 กรัมเครื่องมือที่ใช้ในการจับ เบ็ดคัน อวน ไซ และแห การ ประกอบเป็นอาหารนิยมนำมาต้ม แกง ปิ้ง ย่าง ลาบ หรือทอด ราคาจำหน่ายปลาสดกิโลกรัมละ 50 -80 บาท

22) **เทรียแนง หรือปลาตุกอุย** ลักษณะทั่วไป เป็นปลาหนัง อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงตามห้วย
สระน้ำต่างๆไป หนอง และทุ่งนา วางไข่ตามกอหญ้าริมหนอง ริมห้วย ด้วยการทำรังกับกอหญ้า กิน
ไส้เดือน และปลาดุกเล็กเป็นอาหารน้ำหนักประมาณ 5-6 ตัวหนัก 1,000 กรัมเครื่องมือที่ใช้ในการจับ
เบ็ดคัน อวน ไซ และแห การประกอบเป็นอาหารนิยมนำมาต้ม แกง ปิ้ง ย่าง ลาบ หรือทอด ราคา
จำหน่ายปลาสดกิโลกรัมละ 60-80 บาท

23) **เทรียนิล หรือปลานิล** ลักษณะทั่วไป เป็นปลาเกล็ด อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงตามห้วย
หนอง และมีการเลี้ยงในกระชัง กินเทา ไส้เดือน และพืชต่างๆเป็นอาหารน้ำหนัก ประมาณตัวละ
500-1,500 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการจับ เบ็ดคัน อวน และแห การประกอบเป็นอาหาร นิยมนำมาต้ม
ปิ้ง ย่าง นึ่ง หรือเผา ราคาจำหน่าย ปลาสดกิโลกรัมละ 40-60 บาท

24) **เทรียไน หรือปลาไน** ลักษณะทั่วไป เป็นปลาเกล็ด อาศัยอยู่บริเวณน้ำลึก และพุ่มไม้ ใน
ห้วยในหนอง วางไข่ตามริมหนอง ริมห้วย ที่มีเครือไม้ใบไม้ ออกหากินเวลากลางคืน กินตะไคร่น้ำ
แหวนและพืชต่างๆเป็นน้ำหนักรประมาณตัวละ 1,000-8,000 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการจับ เบ็ดคัน
อวน ไซ และแหการประกอบเป็นอาหาร นิยมนำมาต้ม แกง ปิ้ง ย่าง นึ่ง ลาบ เผา หรือทอด ราคาจำหน่าย
ปลาสดกิโลกรัมละ 40-60 บาท

25) **เตรียนวลจันทร์ หรือปลานวลจันทร์** ลักษณะทั่วไป เป็นปลาเกล็ด อาศัยอยู่ตามห้วย หนอง กินไส้เดือน แหน ตะไคร่น้ำ และพืชน้ำเป็นอาหาร น้ำหนัก ประมาณตัวละ 500-4,000 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการจับ เบ็ดคัน อวน และแห การประกอบเป็นอาหาร นิยมนำมาต้ม แกง ปิ้ง ย่าง นึ่ง ลาบ เผา หรือทอด ราคาจำหน่าย ปลาสดกิโลกรัมละ 40-60 บาท

26) **เตรียนเลติละไซร์ หรือปลาใบไม้** ลักษณะทั่วไป เป็นปลาเกล็ด อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูง ตามห้วย เสาชิงช้าบถหนองใหญ่ หนองบริเวณที่มีใบไม้เยอะ หรือที่ที่รก วางไข่บริเวณกอไผ่ริม น้ำ กินแมลง และลูกน้ำเป็นอาหาร น้ำหนักประมาณ 30-40 ตัวหนัก 100 กรัมเครื่องมือที่ใช้ในการจับ อวนขนาดเล็ก การประกอบเป็นอาหาร นิยมนำมาหมก หรือทำปลาข้าวสวย ราคาจำหน่าย ปลาสด กิโลกรัมละ 40-50 บาท

27) **เตรียนเมะ หรือปลาถักของ** ลักษณะทั่วไป เป็นปลาเกล็ด อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงตาม ห้วย ชอบอยู่บริเวณพุ่มไม้ ชอบเล่นกลางแสงส่อง วางไข่บริเวณพุ่มไม้ริมหนอง ริมห้วย กินเหา และ ตะไคร่น้ำเป็นอาหาร น้ำหนักประมาณ 50 ตัวหนัก 100 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการจับ อวน ไซ และแห การประกอบเป็นอาหารนิยมนำมาหมก ทอด หรือทำปลาตากแห้งไว้กิน

28) **เตரியริกเจ็ก หรือปลาอีตกลม** ลักษณะทั่วไป เป็นปลาหนัง อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงตาม ห้วย บริเวณที่มีดินทราย และตมในหนอง วางไข่ตามดินทรายในหนองน้ำ กินตะไคร่น้ำ ทราย และ ตมเป็นอาหารน้ำหนัก ประมาณ 5-10 ตัวหนัก 100 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการจับ อวน ไซ และแห การประกอบเป็นอาหารนิยมนำมาต้ม หอม หรือทอด ราคาจำหน่าย ปลาสดกิโลกรัมละ 40-60 บาท

29) **เตரியลลาด หรือปลาตองกลาย** ลักษณะทั่วไป เป็นปลาเกล็ด อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงตาม ห้วยบริเวณที่น้ำลึก ชอบอยู่ตามพุ่มไม้ที่รกๆ คอไม้ โพรงไม้วางไข่ตามคอไม้ ขอนไม้ใต้น้ำ และพุ่มไม้ กินกุ้ง ไล่เดือน และปลาตัวเล็กเป็นอาหาร น้ำหนัก ประมาณตัวละ 500-1,000 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการ จับ เบ็ดคัน อวน และแห การประกอบเป็นอาหาร นิยมนำมาลวก ก้อย หรือทอด ราคาจำหน่าย ปลาสด กิโลกรัมละ 60-80 บาท

30) **เตரியสลิค หรือปลาสลิค** ลักษณะทั่วไป เป็นปลาเกล็ด อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงบริเวณน้ำ นิ่งในหนอง และตามทุ่งนา วางไข่ตามพุ่มไม้ กอหญ้า กินแมลง จี๋ว จี๋ควาย พืชน้ำ และตะไคร่น้ำเป็น อาหาร น้ำหนักประมาณตัวละ 100 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการจับ อวน เบ็ด ไซ และแห การประกอบเป็น อาหาร นิยมนำมาต้ม ปิ้ง ตำน้ำพริก หรือตากแห้งขาย ราคาจำหน่าย ปลาตากแห้งกิโลกรัมละ 100 บาท

31) **เตรียกันตร็อบ หรือปลาหมอข้างเหยียบ** ลักษณะทั่วไป เป็นปลาเกล็ด อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงตามห้วยหนอง วางไข่ตามพุ่มไม้ ในโพรง กินแมลง ฟีชีน้ำ และไส้เดือนเป็นอาหาร น้ำหนักประมาณตัวละ 500 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการจับ เบ็ดคัน อวน และแห การประกอบเป็นอาหาร นิยมนำมา ปิ้ง ทำน้ำพริก แกง หรือทอด ราคาจำหน่าย ปลาสดกิโลกรัมละ 20-30 บาท

32) **เตรียกันเพเลียน หรือปลากระดี่นา** ลักษณะทั่วไป เป็นปลาเกล็ด อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงตามห้วย หนอง และทุ่งนา วางไข่ตามกอหญ้าริมหนอง ริมห้วย ด้วย กิ่งไม้ ไส้เดือน แมลงต่างๆ และตะไคร่น้ำเป็นอาหาร น้ำหนักประมาณ 100 ตัวหนัก 200 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการจับ อวน และแห หรือทำปลาตากแห้งและปลาร้าไว้กิน การประกอบเป็นอาหาร นิยมนำมาต้ม แกง ปิ้ง ย่าง นึ่ง หมก ก้อย หรือทอด ราคาจำหน่าย สดกิโลกรัมละ 10-20 บาท ปลาร้ากิโลกรัมละ 40-60 บาท

33) **เตรียกร็อกลาย หรือปลาร่องไม้ดัด** ลักษณะทั่วไป เป็นปลาเกล็ด อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงตามห้วย ตามหนอง วางไข่บริเวณพุ่มไม้ คอไม้ กินไส้เดือน กุ้ง และแมลงเป็นอาหาร น้ำหนักประมาณตัวละ 500-4,000 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการจับ เบ็ดคัน อวน ไซ และแห จั่น การประกอบเป็นอาหาร นิยมนำมาต้ม แกง ปิ้งย่าง นึ่ง หมก ก้อย หรือทอด ราคาจำหน่าย ปลาสดกิโลกรัมละ 200-300 บาท

34) **เตรียจ้งวากะฮอม หรือปลาชีวหางแดง** ลักษณะทั่วไป เป็นปลาเกล็ด อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงชอบอยู่ตามหนอง ห้วย พุงนา วางไข่ตามกอหญ้าริมหนอง ริมห้วย กินแมลงเป็นอาหาร น้ำหนักประมาณ 100 ตัวหนัก 100 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการจับ ไซ และแยงการประกอบเป็นอาหารนิยมนำมาหมก และย่าง ราคาจำหน่ายปลาสดกิโลกรัมละ 20-30 บาท

35) อันตวง หรือปลาไหลนา ลักษณะทั่วไป เป็นปลาหนัง อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงตามโคลนตม และริมฝั่งน้ำในห้วย หนอง ทำที่อยู่อาศัย เคลื่อนที่ช้า วางไข่บริเวณที่อยู่ กินกุ้ง ปู กบ ซากสัตว์ ของเน่าเหม็นอื่นๆ เหย็ด ไล่เดือน และปลาตัวเล็กเป็นอาหาร น้ำหนัก ประมาณตัวละ 200-500 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการจับเบ็ด การประกอบเป็นอาหาร นิยมนำมาต้ม อ่อม หรือผัดเผ็ด ราคาจำหน่าย ปลาสดกิโลกรัมละ 80-120 บาท

36) เตรียอัสบ หรือปลาอัสบ ลักษณะทั่วไป เป็นปลาเกล็ด อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงในน้ำลึกตามห้วย หนอง วางไข่ตามบริเวณที่มีเครือไม้ ใบไม้ริมหนอง ริมห้วย กินไล่เดือน และตะไคร่น้ำเป็นอาหาร น้ำหนักประมาณตัวละ 500-4,000 กรัม เครื่องมือที่ใช้ในการจับ เบ็ด และแห การประกอบเป็นอาหาร นิยมนำมาต้ม หรือปิ้ง ราคาจำหน่ายปลาสดกิโลกรัมละ 70-100 บาท

4.1.3 ความรู้เรื่องสมุนไพรในป่าริมห้วยเสนงบ้านหนองใหญ่

จากข้อมูลการศึกษาวิจัยพบสมุนไพรในป่าริมห้วยเสนงบริเวณบ้านหนองใหญ่ 77 ชนิดและสรรพคุณทางยาคำรับพื้นบ้าน ดังนี้

1) ชนิดสมุนไพรที่พบ 77 ชนิด

กระกรอ

กระจอก

กระดัง

กัมพลätze

กรุนเวียะ

กลวง

กรวงขโมด

กิบกะดาม

กะพวนดี

แกลงกว

จะดูย

จังกองสว

ชะเนอะตรุ

ชะเนอะปรี

ชะมวง

ชะโมบาย

เฉอเขี่ยม

ตะเถาะ

เฉอเต๊ะ

ดากี้วล

เตาะกระเบี้ย

กันตรูปรี

กุ่มพะนึ่ง

จะเมาะ

ตะมุง

สะเบาวี

พะนูด

พะเนออังแถบ

รันแดง

สะนาย

สะมอง

สำรอง

อาเลาะ

สะลอง

กันตรู

งบ

บายแบก

โย

ระกา

ตระบุง

ตะแบก

ตระเมือล

ตะโลก

ตะเลาะ

ตะบุงแดง

ตะเมือล

ตะลัด

ตะเล้ง

ตัลโลงจะรูก

เอืท

เตรียงแคท

ทะเมงยา

บะเดอ

บาทปะเติล

บาปรี

ใบเอืท

ใบจูน

ใบสะนอะ

ปะเปรอย

ป็นรอก

ปรัมเประอะ

ปรีกา

ปริง

ปลูนแปรกกलय

เปรียรปรี

เสาสรร

ปะตือ

ปลูเวียก

เปริง

เสอะเนียง

พเนกอังแกบ

พดู

สังเครี

เงือรมาะ

เงือรกะเนิง

สะกรอม

สะด่อง

2) สรรพคุณและวิธีใช้ประโยชน์จากยาสมุนไพรที่ค้นพบจากการศึกษาวิจัย

- **สมุนไพรป่าแรกเกิด** 1.ต้นสังเครี 2. ต้นระงิง 3.ต้นอังโกรง 4.ต้นปะเปเลีย 5.ต้นกะเมียง 6.ต้นบรรทัดนู วิธีใช้ยา : เคี้ยวยาให้ละเอียดก่อน แล้วตั้งนะโม 3 จบ จากนั้นเป่าคาถาบาลี 3 รอบ จบ

- **ยาแก้กลากเกลื้อน** 1.ใบคังหูด 2.ต้นข่า 3.ปุนขาว 4.น้ำมันหมู วิธีใช้ยา : นำใบมาตำให้ละเอียด แล้วทาบริเวณที่เป็นแผล ส่วนต้นข่านำมาบดให้ละเอียด แล้วผสมกับน้ำมันหมูและปุนขาว

- **ยาแก้ร้อนใน** 1.ต้นละลอก 2. ต้นจบกปรัง 3.ต้นโย 4.ต้นตะโกผี 5.ต้นงบ 6.ต้นผมนาง 7.ต้นตะทก 8.ต้นบาส 9.ต้นหอยจุ 10.ต้นหลอด 11.ต้นค้อยคิง 12.ต้นบอระเพ็ด 13.ต้นรันแดง สรรพคุณ : เป็นยาแก้ร้อนใน วิธีใช้ยา : 1.ใช้เปลือกและต้นเอามาแช่น้ำได้แก่ 1.ต้นงบ 2.ต้นผมนาง 3.ต้นบาส

แล้วเอามาอาบวันละ 2-3 ครั้ง 2. ส่วนสมุนไพรที่ใช้ต้น 9 อย่างเอามาอย่างละ 7 ชิ้นรวมกันพอประมาณหมอนึ่งละใส่พริกไทย กระเทียม คัมภีร์ก็จะคัมภีร์บางคนก็มีคาถาบาลีปลุกเสกให้ยา มีสรรพคุณดีขึ้นในการรักษาโรคทั่วไป

- **ยาแก้สตรีอยู่ไฟไม่ได้** 1.ต้นตะลัด 2.ต้นตะโลก 3.ต้นจะบกปริง 4.ต้นกะเรียสะวา 5.ต้นตะมุงเสก 6.ต้นกันตวยจน 7.ต้นกระเบา 8.ต้นเชื้อเพลิง 9.ต้นอังกคเจมา 10.ต้นบาทปะดัล 11.ต้นชะเนาะปิง 12.ต้นจะลวย 13.ต้นตะเทาะ 14.ต้นดอกตะบ่งคิง 15.ต้นดาวสวรรค์ 16.ต้นระกา 17.ต้นเวียล 18.ต้นมะตูม 19.ต้นลำเปื่อน 20.ต้นตะลัด สรรพคุณ : เป็นยาแก้สตรีอยู่ไฟไม่ได้ วิธีใช้ยา : ใช้ต้นอย่างละประมาณ 7 ชิ้นเอามารวมกันแล้วปลุกเสกด้วยคาถาบาลีทุกครั้งก่อนใช้ยาให้ตั้ง นะโม 3 จบ ทุกๆครั้งแล้วคัมภีร์อย่าลืมต้องใส่พริกไทย กระเทียมด้วย

- **ยาแก้ท้องอืด** 1.เครือค่าย 2.ต้นตะมูกะคาม 3.ต้นบันร็อก 4.ต้นบังกี สรรพคุณ : เป็นยาแก้ท้องอืดวิธีใช้ยา : กินด้วยหมากแห้งหรือทาทาท้องให้ทั่ว

- **ยาแก้พิษสำแดง** 1.ต้นกระดุก 2.ต้นสามใบ 3.ต้นปะเปรี๊ (ไโรใบ) 4.ต้นตะลัด 5.ต้นตะโลก 6.ต้นบักคอก 7.ต้นบักคอก 8.ต้นนาคโค 9.ต้นพฐุม 10.ต้นเปรียสกราบใบใหญ่ 11.ต้นกันรัง เมีย-ผู้ 12.ต้นจีหมู 13.ต้นกระร่วงเมีย-ผู้ 14.ต้นจังกะระวา 15.ต้นสำแดง สรรพคุณ : ใช้เป็นยาแก้อาการพิษสำแดงวิธีใช้ยา : ใช้ต้นและรากเอามารวมกันอย่างละประมาณ 7 ชิ้นเอามามัดด้วยด้ายดำและ พริกไทย-กระเทียม ปลุกเสกแล้วคัมภีร์ไม่นานก็หาย

- **ยาแก้พิษงูกัด** 1.ต้นหญ้าคา 2.ต้นปะตือ 3.ต้นปะเพลีย 4.ต้นตะเล็จทม 5.ต้นรันแดง สรรพคุณ : ใช้เป็นยาแก้พิษงูกัด วิธีใช้ยา : ใช้ต้นหรือเปลือกยาเอามาเคี้ยวให้ละเอียดแล้วตั้งนะโม 3 จบ เป่าด้วยคาถาอาคมเป่า 3 จบ

- **ยาแก้ประจำเดือนมาไม่เป็นปกติ** 1.ต้นอำปิลเวร 2.ต้นจวช สรรพคุณ : เป็นยาแก้ประจำเดือนมาไม่เป็นปกติ วิธีใช้ยา : ใช้ต้นยาอย่างละ 7 ชิ้นมัดรวมกันกับด้ายใส่พริกไทยและกระเทียมปลุกเสกแล้วคัมภีร์

- **ยาแก้ไม่มีน้ำนมให้ลูกกิน** 1.ต้นสงกง 2.ต้นจวด 3.ต้นเคาะกะเบี้ย 4.ต้นใบแบกเมีย-ผู้ 5.ต้นสะนา(ต้นค้อย) 6.ต้นตะมุง 7.ต้นมะเฟือง 8.ต้นมะขาม 9.ต้นตะลัด 10.ต้นตะโลก 11.ต้นชะเนาะปิงส์ 12.พริกไทย-กระเทียม สรรพคุณ : ใช้เป็นยาแก้ไม่มีน้ำนมให้ลูกกิน วิธีการ : ใช้ยาใช้ต้นยาต้มกินรวมกันอย่างละประมาณ 7 ชิ้นใส่พริกไทยกระเทียมแล้วตั้งนะโม 3 จบ ปลุกเสกด้วยคาถาบาลีเพื่อให้ยาศักดิ์สิทธิ์มีสรรพคุณดีขึ้น

- **ยาแก้โรคนิ้ว** 1.เครือแอลอ 2.ต้นตะเล็งหม 3.หญ้าสมอง 4.หน่อสับปะรด 5.เครือจุล 6.เครือคะนิงส์ 7.ต้นนวดแมว 8.ข้าวสารเหนียว สรรพคุณ : เป็นยาแก้โรคนิ้ว วิธีใช้ : ยาสมุนไพรใช้ตัวยามา รวมกันใส่พริกไทย-กระเทียมปลุกเสกแล้วดื่มกิน

- **ยาแก้โรคมะเร็ง** 1.ต้นตระเรียส 2.กระเทียม-พริกไทย สรรพคุณ : เป็นยาแก้โรคมะเร็ง วิธีใช้ : ดื่มกิน

- **ยาแก้โรคเอดส์** 1.ต้นจาร(เครือจาร) สรรพคุณ : ใช้เป็นยาแก้โรคเอดส์ วิธีใช้ยา : ดื่มกิน

- **ยาแก้ประคบกระดูกหัก** 1.ต้นสะกรม 2.ต้นเฒอเต๊ะ 3.ต้นพฐม 4.ต้นหว่าใหญ่ 5.ต้นดงเกียมกะดาม 6.ต้นไม้สานัง 7.ต้นปะโปกเวิลต์ 8.ต้นสามใบ สรรพคุณ : ใช้เป็นยาแก้ประคบกระดูกหัก วิธีใช้ยา : ใช้เปลือกยามาทำให้ละเอียดแล้วเอามาต้มร้อนโดยประมาณแล้วใช้ผ้าห่อเปลือกยาเอามาประคบ แก้กบข้อเท้าบวมแก้เคล็ด

- **ยาแก้กระสับ** 1.ต้นเฒอเต๊ะ 2.ต้นพฐม 3.ต้นดงเกียมกะดาม 4.ต้นหว่า 5.ต้นไม้สาน 6.ต้นมะเมียง 7.ต้นจะง่วย 8.ต้นกระสวด 9.เครือต้นลิงส์ 10.ต้นหวาย 11.ต้นโคลด 12.ต้นบายกะเรียม สรรพคุณ : ใช้เป็นยาแก้กระสับ วิธีใช้ยา : ใช้ต้นยาทุกอย่างละประมาณ 7 ชิ้นรวมกันแล้วมัดด้วยด้ายดำแล้วปลุกเสกด้วยคาถาบาลี ก่อนตั้งนะโม 3 จบทุกครั้งสิ่งที่ขาดไม่ได้คือพริกไทยและกระเทียม แล้วดื่มกินจนมีอาการดีขึ้น

- **ยาแก้นกเขาไม่ขัน** 1.ต้นตะเม็ง 2.ต้นกะดอกำเปาะ 3.ต้นกะนมดิงโกย สรรพคุณ : ใช้เป็นยาแก้ นกเขาไม่ขัน วิธีใช้ : ใช้ต้นยาทั้ง 3 อย่างรวมกันดื่มกิน

- **ยาปิดแผลสด** 1.ต้นยางบอง(เยียงบอง) 2.ต้นใบสาบเสือ(กันเคียงเขต) 3.ต้นเจีร์จง 4.ต้นปูนขาว 5.ใบกระเคด สรรพคุณ : ใช้เป็นยาแก้ปิดแผลสด วิธีใช้ยา : ใช้ใบหรือยอดตำให้ละเอียดเอามาผสมกับปูนขาวพอประมาณมาคั่วแล้วเอามาปิดแผลสด

- **ยาแก้โรคดีซ่าน** 1.ต้นกระโรงเมีย-ผู้ 2.ต้นมันปลา สรรพคุณ : ใช้เป็นยาแก้โรคดีซ่าน วิธีใช้ยา : ใช้ต้นยามาคั่วกิน

- **ขนินยาเบื่อ** 1.ต้นดอกเจียนบั้ง (ยางยั้ง) 2.ต้นดอกกระงอกป่า วิธีใช้ยา : เผาเอาขี้เถ้าเอามาใส่ภาชนะอาหารและเครื่องดื่มทุกประเภท

- **ยาแก้ริดสีดวงทวาร** 1.ต้นอังกีบอก 2.ต้นกันตะรง 3.ต้นกันโตรด 4.ต้นปรียา 5.ต้นกะนมดิงโกย 6.ต้นละลายสมอง 7.ต้นเข็ม 8.พริกไทย-กระเทียม สรรพคุณ : ใช้เป็นยาแก้ริดสีดวงทวาร วิธีใช้ยา : ใช้คั่วกินเป็นยารวมกันทั้งหมด

- **ยาแก้ทารกเป็นตาลขโมย** 1.ต้นจวช 2.ต้นดากวน 3.ต้นจารเวียร 4.ต้นหมอนกาฝากคิด สรรพคุณ : ใช้เป็นยาแก้ทารกเป็นตาลขโมย วิธีใช้ : ใช้ธูปหรือเอาน้ำมันมาทาปากให้เด็ก

- **ยาแก้พิษหรือเบื่อ** 1.ต้นปอเสือ 2.ต้นกะดุยตะจอก 3.ต้นกะบาเปรื่อย 4.ต้นกันคุยพลู๊ก 5.หัวมันเทียน 6.หัวมันดึก สรรพคุณ : ใช้เป็นยาแก้พิษหรือเบื่อ วิธีใช้ยา : ใช้ต้นยาเอามาทาถูกับน้ำพอประมาณเอามาต้มกินไปเรื่อยๆจนหายขาดหรือลดพิษ

- **ยาแก้ประคบบาดเจ็บสาหัส** 1.ต้นสรอบดาว 2.ต้นกำพะลัง 3.ต้นกุ่มเพียง 4.พริกไทย 5.กระเทียม สรรพคุณ : เป็นยาแก้บาดเจ็บสาหัส วิธีใช้ยา : ใช้ตัวยารวมกันคั่วแล้วห่อผ้าหุ้มเปลือกยาร้อนๆพอประมาณแล้วเอามาประคบ ตรงที่บาดเจ็บหรือปวดบวม

- **ยาแก้เรื้อรัง(เกล็ด)** 1.ต้นมะขามป่า(อำปิลเปลี้ย) สรรพคุณ : เป็นยาแก้เรื้อรัง วิธีใช้ยา : ใช้คั่วกิน

- **ยาแก้หอบ** 1.ต้นลำโรง(ต้นลำรอง) 2.พริกไทย 3.กระเทียม สรรพคุณ : ใช้เป็นยาแก้หอบ วิธีใช้ : ใช้ในการคั่วกิน

- **ยาแก้ผดผื่นคัน** 1.ต้นกระมิต 2.ต้นจาง สรรพคุณ : ใช้ในการแก้ผดผื่นคัน วิธีการ : ใช้ใช้ตัวยามาถูแล้วทาตามร่างกาย

- **ยาแก้หน้ามีดตามัว** 1.ต้นกระจอกแมว 2.ต้นชะนาลเมื่อน 3.ต้นเจิงโก 4.พริกไทย 5.กระเทียม สรรพคุณ : ใช้เป็นยาแก้อาการหน้ามีดตามัว วิธีการ : ใช้ยาเอาต้นยามาอย่างละ7ชิ้นมาต้มกินเพื่อบรรเทาอาการหน้ามีดตามัว

- **ยาเบื่อใช้กำจัดเหว้าควาย** 1.ต้นกะลอย 2.เปลือกปูลเวียล 3.เปลือกสะเดา สรรพคุณ : ใช้เป็นยากำจัดเหว้าควาย วิธีการ : ใช้เอาต้นยามาแช่น้ำให้ตัวยาออกฤทธิ์แล้วเอามาทำให้วัวควายเพื่อกำจัดเหว้าให้ได้ผลดี

- **ยาแก้งูสวัด (เริม)** 1.เปลือกมังคุด สรรพคุณ : เป็นยาแก้พิษงูสวัด วิธีการ : ใช้ยาเอาเปลือกมังคุดแห้งมาถูมาทาบริเวณแผล

4.1.4 ความรู้เรื่องพันธุ์ไม้ในป่าริมห้วยเสนงบ้านหนองใหญ่

ชนิดพันธุ์ไม้ที่พบในป่าริมน้ำห้วยเสนงบ้านหนองใหญ่ มี 86 ชนิด ดังนี้

ชนิดที่ 1 ชื่อภาษาไทย *ยวงนา* ชื่อภาษาท้องถิ่น *เยียง* ขนาดของต้นไม้ (ช.ม.) ขนาด 1-50 ช.ม. จำนวนพบ 207 ต้น ขนาด 50-100 ช.ม. 5 ต้น ขนาด 100 ช.ม. ขึ้นไป 2 ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน ทำที่อยู่อาศัย และอื่นๆ

ชนิดที่ 2 ชื่อภาษาไทย *พะยอม* ชื่อภาษาท้องถิ่น *ปะเปี้ยล* ขนาดของต้นไม้ (ช.ม.) ขนาด 1-50 ช.ม. จำนวนพบ 27 ต้น ขนาด 50-100 ช.ม. 1 ต้น ขนาด 100 ช.ม. ขึ้นไป 0 ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน นำไปทำไม้ฝาสร้างบ้าน เปลือกใช้กินคู่กับหมาก-พลู

ชนิดที่ 3 ชื่อภาษาไทย *ประดู่* ชื่อภาษาท้องถิ่น *ทง* ขนาดของต้นไม้ (ช.ม.) ขนาด 1-50 ช.ม. จำนวนพบ 51 ต้น ขนาด 50-100 ช.ม. 18 ต้น ขนาด 100 ช.ม. ขึ้นไป 2 ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน สร้างบ้าน เฟอร์นิเจอร์ และอื่นๆ

ชนิดที่ 4 ชื่อภาษาท้องถิ่น *ตาววก* ขนาดของต้นไม้ (ซ.ม.) ขนาด 1-50 ซ.ม. จำนวนพบ 48 ต้น ขนาด 50-100 ซ.ม. 0 ต้น ขนาด 100 ซ.ม. ขึ้นไป 0 ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน ทำเป็นไม้แบบ และอื่นๆ

ชนิดที่ 5 ชื่อภาษาไทย *เต็ง* ชื่อภาษาท้องถิ่น *ประจิก* ขนาดของต้นไม้ (ซ.ม.) ขนาด 1-50 ซ.ม. จำนวนพบ 10 ต้น ขนาด 50-100 ซ.ม. 0 ต้น ขนาด 100 ซ.ม. ขึ้นไป 0 ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน ทำเสาบ้าน และอื่นๆ

ชนิดที่ 6 ชื่อภาษาท้องถิ่น ปดิก หรือ *ปเดก* ขนาดของต้นไม้ (ช.ม.) ขนาด 1-50 ซม. จำนวนพบ 13 ต้น ขนาด 50-100 ซม. 0 ต้น ขนาด 100 ซม. ขึ้นไป 0 ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน *ทำไม้ฟาส์บ้าน และอื่นๆ*

ชนิดที่ 7 ชื่อภาษาท้องถิ่น ดายิงขนาดของต้นไม้ (ช.ม.) ขนาด 1-50 ซม. จำนวนพบ 45 ต้น ขนาด 50-100 ซม. 0 ต้น ขนาด 100 ซม. ขึ้นไป 0 ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน *ทำเสาบ้านมีผลสีเขียว ถ้าถูกออกหวานทำไม้ฟาส์บ้าน และอื่นๆ*

ชนิดที่ 8 ชื่อภาษาไทย *นนทรี* ชื่อภาษาท้องถิ่น *ตะเชก* ขนาดของต้นไม้ (ช.ม.) ขนาด 1-50 ซม. จำนวนพบ 200 ต้น ขนาด 50-100 ซม. 14 ต้น ขนาด 100 ซม. ขึ้นไป 3 ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน *สร้างบ้าน และอื่นๆ*

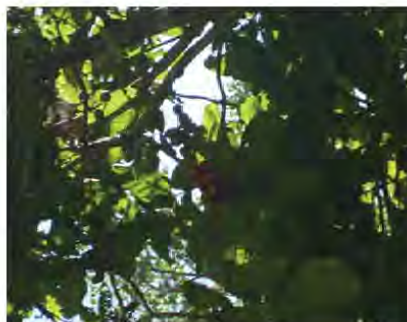
ชนิดที่ 9 ชื่อภาษาท้องถิ่น *ตะลัด* ขนาดของต้นไม้ (ช.ม.) ขนาด 1-50 ซม. จำนวนพบ 30 ต้น ขนาด 50-100 ซม. 15 ต้น ขนาด 100 ซม. ขึ้นไป 0 ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน *ทำไม้แบบ เนื้อไม้ทำยาแก้ ผิดสำแดง*

ชนิดที่ 10 ชื่อภาษาท้องถิ่น *ตรวด* ขนาดของต้นไม้ (ช.ม.) ขนาด 1-50 ซม. จำนวนพบ 21 ต้น ขนาด 50-100 ซม. 0 ต้น ขนาด 100 ซม. ขึ้นไป 0 ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน *ทำไม้แบบ เนื้อไม้ทำยาแก้ ผิดสำแดง*

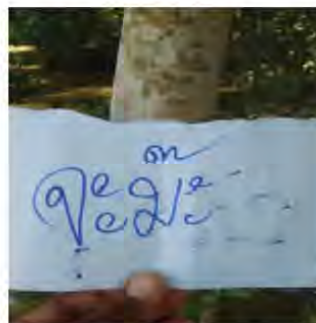
ชนิดที่ 11 ชื่อภาษาไทย *ต้นขงโกนา* ชื่อภาษาท้องถิ่น *เงิงกู* ขนาดของต้นไม้ (ช.ม.) ขนาด 1-50 ซม. จำนวนพบ 5 ต้น ขนาด 50-100 ซม. 3 ต้น ขนาด 100 ซม. ขึ้นไป 0 ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน *ทำไม้ฟัน ใบดัมปลา ผลรสเปรี้ยว*

ชนิดที่ 12 ชื่อภาษาไทย ตะกร้อ ชื่อภาษาท้องถิ่น ปันรว ขนาดของต้นไม้ (ซ.ม.) ขนาด 1-50 ซ.ม. จำนวนพบ 11 ต้น ขนาด 50-100 ซ.ม. 0 ต้น ขนาด 100 ซ.ม. ขึ้นไป 0 ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน ไม้ฟืน กินผลรสเปรี้ยว

ชนิดที่ 13 ชื่อภาษาไทย ลำตวน ชื่อภาษาท้องถิ่น รันดวล ขนาดของต้นไม้ (ซ.ม.) ขนาด 1-50 ซ.ม. จำนวนพบ 101 ต้น ขนาด 50-100 ซ.ม. 0 ต้น ขนาด 100 ซ.ม. ขึ้นไป 0 ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน ไม้ฟืน กินลูกสุกสีแดง

ชนิดที่ 14 ชื่อภาษาไทย ตะเคียนหิน ชื่อภาษาท้องถิ่น จะมะ ขนาดของต้นไม้ (ซ.ม.) ขนาด 1-50 ซ.ม. จำนวนพบ 49 ต้น ขนาด 50-100 ซ.ม. 0 ต้น ขนาด 100 ซ.ม. ขึ้นไป 0 ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน ทำเสา ไม้ฟืน สร้างบ้าน และอื่นๆ

ชนิดที่ 15 ชื่อภาษาไทย **ต้นแดง** ชื่อภาษาท้องถิ่น **สกร้อม** ขนาดของต้นไม้ (ช.ม.) ขนาด 1-50 ช.ม. จำนวนพบ **14** ต้น ขนาด 50-100 ช.ม. **0** ต้น ขนาด 100 ช.ม. ขึ้นไป **0** ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน **ทำเสา สร้างบ้าน และอื่นๆ**

ชนิดที่ 16 ชื่อภาษาไทย **ต้นแดง** ชื่อภาษาท้องถิ่น **กะเกาะ** ขนาดของต้นไม้ (ช.ม.) ขนาด 1-50 ช.ม. จำนวนพบ **109** ต้น ขนาด 50-100 ช.ม. **3** ต้น ขนาด 100 ช.ม. ขึ้นไป **0** ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน **ทำเสา สร้างบ้าน และอื่นๆ**

ชนิดที่ 17 ชื่อภาษาท้องถิ่น **สนั่น** ขนาดของต้นไม้ (ช.ม.) ขนาด 1-50 ช.ม. จำนวนพบ **10** ต้น ขนาด 50-100 ช.ม. **0** ต้น ขนาด 100 ช.ม. ขึ้นไป **0** ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน **สร้างบ้านและอื่นๆ**

ชนิดที่ 18 ชื่อภาษาไทย**ต้นสีก** ชื่อภาษาท้องถิ่น **เขรซ** ชื่อภาษาอีสาน **อีทอน** ขนาดของต้นไม้ (ช.ม.) ขนาด 1-50 ช.ม. จำนวนพบ 9 ต้น ขนาด 50-100 ช.ม. 0 ต้น ขนาด 100 ช.ม. ขึ้นไป 0 ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน ใบเป็นผัก ถัดต้นใช้สร้างบ้าน

ชนิดที่ 19 ชื่อภาษาท้องถิ่น **จันลูก** ขนาดของต้นไม้ (ช.ม.) ขนาด 1-50 ช.ม. จำนวนพบ 102 ต้น ขนาด 50-100 ช.ม. 0 ต้น ขนาด 100 ช.ม. ขึ้นไป 0 ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน ใช้ทำฟืน กินลูกสุกออกสีน้ำตาล

ชนิดที่ 20 ชื่อภาษาท้องถิ่น **ปูลเวียก** ขนาดของต้นไม้ (ช.ม.) ขนาด 1-50 ช.ม. จำนวนพบ 8 ต้น ขนาด 50-100 ช.ม. 0 ต้น ขนาด 100 ช.ม. ขึ้นไป 0 ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน ทำฟืน มีลูกกลมๆ สุกสีเหลือง

ชนิดที่ 21 ชื่อภาษาท้องถิ่น กระตมขนาดของต้นไม้ (ช.ม.) ขนาด 1-50 ซม. จำนวนพบ 7 ต้น ขนาด 50-100 ซม. 0 ต้น ขนาด 100 ซม. ขึ้นไป 0 ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน **ทำฟืน**

ชนิดที่ 22 ชื่อภาษาไทย **ต้นหญ้า** ชื่อภาษาท้องถิ่น **ปริง** ขนาดของต้นไม้ (ช.ม.) ขนาด 1-50 ซม. จำนวนพบ 48 ต้น ขนาด 50-100 ซม. 3 ต้น ขนาด 100 ซม. ขึ้นไป 0 ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน **ถูกสุก สีดำกินได้ ทำฟืน เผาถ่าน**

ชนิดที่ 23 ชื่อภาษาไทย **โกสุม** ชื่อภาษาท้องถิ่น **ตะเภาหลวง** ขนาดของต้นไม้ (ช.ม.) ขนาด 1-50 ซม. จำนวนพบ 4 ต้น ขนาด 50-100 ซม. 1 ต้น ขนาด 100 ซม. ขึ้นไป 0 ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน **ผลกินได้รสเปรี้ยว ทำฟอรันิเจอร์เผาถ่าน**

ชนิดที่ 24 ชื่อภาษาไทย พยุง ชื่อภาษาท้องถิ่น กะยุง ขนาดของต้นไม้ (ช.ม.) ขนาด 1-50 ช.ม. จำนวนพบ 4 ต้น ขนาด 50-100 ช.ม. 0 ต้น ขนาด 100 ช.ม. ขึ้นไป 0 ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน ทำเฟอร์นิเจอร์ ที่อยู่อาศัย ทำฟืน เผาถ่าน

ชนิดที่ 25 ชื่อภาษาไทย มะม่วงป่า ชื่อภาษาท้องถิ่น สวายปรี ขนาดของต้นไม้ (ช.ม.) ขนาด 1-50 ช.ม. จำนวนพบ 21 ต้น ขนาด 50-100 ช.ม. 0 ต้น ขนาด 100 ช.ม. ขึ้นไป 0 ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน กินลูก ทำที่อยู่อาศัย และอื่นๆ

ชนิดที่ 26 ชื่อภาษาไทย ดาลโดนด ชื่อภาษาท้องถิ่น ตะนอด ขนาดของต้นไม้ (ช.ม.) ขนาด 1-50 ช.ม. จำนวนพบ 7 ต้น ขนาด 50-100 ช.ม. 0 ต้น ขนาด 100 ช.ม. ขึ้นไป 0 ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน ลูกดาดทำขนม แปรรูปเป็นเครื่องใช้ อาทิเช่น ตะเกียบ

ชนิดที่ 27 ชื่อภาษาท้องถิ่น *จมกปรัง* ขนาดของต้นไม้ (ช.ม.) ขนาด 1-50 ซม. จำนวนพบ 108 ต้น ขนาด 50-100 ซม. 3 ต้น ขนาด 100 ซม. ขึ้นไป 0 ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน *ต้นเป็นยาสมุนไพร* ทั่วไป ผลเป็นอาหารสัตว์

ชนิดที่ 28 ชื่อภาษาท้องถิ่น *โศภน* ขนาดของต้นไม้ (ช.ม.) ขนาด 1-50 ซม. จำนวนพบ 20 ต้น ขนาด 50-100 ซม. 0 ต้น ขนาด 100 ซม. ขึ้นไป 0 ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน *ผลกินได้เป็นยาสมุนไพร*

ชนิดที่ 29 ชื่อภาษาท้องถิ่น *เมอเขียว* ขนาดของต้นไม้ (ช.ม.) ขนาด 1-50 ซม. จำนวนพบ 31 ต้น ขนาด 50-100 ซม. 0 ต้น ขนาด 100 ซม. ขึ้นไป 0 ต้น ประโยชน์และการนำไปใช้งาน *ทำพื้นผาถ่าน*

